

The Role of Principles and Rules of Public International Law in Relation to the Activities of Central Banks and Their Challenges

*Marzieh Ghobadi*¹, Hamid Ghanbari²*

1. Assistant Professor, Department of Law, Faculty of Law, Shahrood Branch, Islamic Azad University, Shahrood, Iran.

*Corresponding Author: Email: Marzieh.ghobadi@iau.ac.ir

2. Advisor Central Bank of Islamic Republic of Iran, Tehran, Iran.

Email: hamid.ghanbari1982@gmail.com

S.D.I.L.L.
The SD Institute of Law
Research & Study

Publisher:

Shahr-e- Danesh
Research And Study
Institute of Law

Article Type:

Original Research

DOI:

10.48300/FEL.2023.420698.1009

Received:

16 September 2023

Accepted:

18 November 2023

Published:

21 September 2024

ABSTRACT

Central banking, as one of the most important governmental activities, is associated with various dimensions of public international law. Although it may initially seem that central banking as an economic activity has little to do with the principles and rules of public international law, a closer examination of the activities of central banks shows that international law plays an important role in their proper and appropriate functioning. Central banks, due to their multiple and diverse international activities, are repeatedly confronted with international legal issues, so it is necessary for the officials and governors of central banks to have a proper understanding of international law. This article attempts to explain this connection by describing the various activities of central banks. Additionally, legal disputes between governments sometimes lead to disputes over the foreign assets

Copyright & Creative Commons:

© The Author(s). 2021 Open Access. This article is licensed under a Creative Commons Attribution Non-Commercial License 4.0, which permits use, distribution and reproduction in any medium, provided the original work is properly cited. To view a copy of this licence, visit <https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/>.

of central banks. Considering the direct connection of this issue with public international law, an effort has been made to give more attention to this subject by explaining some of the latest developments related to the immunity of central bank assets in more detail. Generally, the findings of this article indicate that the principles and rules of public international law play an important role in various dimensions of central banking activities, and neglecting these principles and rules can lead to harmful consequences.

Keywords: Central Bank, Immunity, Sovereignty, Monetary Policy, Financial Stability.

Funding: The author(s) received no financial support (funding, grants, and sponsorship) for the research, authorship, and/or publication of this article.

Author contributions:

Marzieh Ghobadi: Supervision, Project administration, Writing - Original Draft, analysis, Investigation, Resources, Methodology.

Hamid Ghanbari: Writing - Review & Editing, analysis, Investigation, Resources, Conceptualization.

Competing interests: The authors declare that they have no competing interests.

Citation:

Ghobadi, Marzieh & Hamid Ghanbari. "The Role of Principles and Rules of Public International Law in Relation to the Activities of Central Banks and Their Challenges" *Journal of Financial and Economic Law Research*. V. 1, No. 1 (September 21, 2024): 41-74.

Extended Abstract

Central banking plays a vital role in the functioning of economies worldwide and is closely intertwined with various dimensions of public international law. While it may initially appear that central banking, being an economic activity, is disconnected from the principles and regulations of international law, a deeper examination reveals that international law is indeed crucial for the proper and effective functioning of central banks.

Central banks engage in a wide range of international activities, which frequently bring them face-to-face with international legal issues. As a result, it is essential for central bank officials and governors to possess a comprehensive understanding of international law. This article aims to elucidate the connection between central banking and international law by exploring the diverse activities carried out by central banks.

One crucial aspect where central banks encounter international law is in their dealings with foreign governments. Often, central banks engage in bilateral or multilateral financial agreements and collaborations with foreign central banks or international organizations. These interactions necessitate adherence to international legal principles, including respect for sovereign equality, treaty obligations, and compliance with international financial regulations. Central banks need to navigate a complex legal framework to ensure the smooth operation of international financial transactions.

Moreover, the role of central banks extends beyond domestic economic management. In an increasingly interconnected global economy, central banks often act as lenders of last resort to stabilize international financial systems during times of crisis. These interventions can involve providing liquidity support to foreign financial institutions or coordinating international monetary policies to mitigate the adverse effects of global economic downturns.

In these situations, central banks must navigate complex legal frameworks that govern cross-border financial operations, compliance with international financial regulations, and the application of international legal principles. The principles of sovereign immunity, lender of last resort responsibility, and the need for international cooperation all come into play. Central banks must strike a delicate balance between fulfilling their domestic mandates and upholding their international obligations under public international law.

Additionally, central banks play a crucial role in overseeing and regulating the financial system within their jurisdictions. This includes supervising and monitoring banks, setting prudent banking regulations, and ensuring compliance with international standards such as the Basel Accords. In implementing these regulatory measures, central banks must consider the harmonization of their domestic regulations with international

norms to ensure efficient cross-border financial operations and mitigate systemic risks. International legal frameworks, such as international financial treaties and agreements, provide guidelines and standards that central banks can draw upon when formulating and implementing their regulatory frameworks.

Additionally, legal disputes between governments can sometimes spill over into disputes over the foreign assets of central banks. When governments are entangled in litigation, questions arise regarding the protection and immunity of central bank assets held abroad. This issue is intrinsically linked to public international law, and recent developments related to the immunity of central bank assets have highlighted the importance of understanding and applying international legal principles in this context. Recognizing the intricacies and challenges surrounding the immunity of central bank assets allows for a more comprehensive approach to resolving disputes and safeguarding the stability of the international financial system.

The findings of this article underscore the significant role played by the principles and rules of public international law in various dimensions of central banking activities. Neglecting or disregarding these principles and rules can have detrimental consequences for central banks, financial stability, and international economic cooperation. In an increasingly interconnected global financial landscape, central banks must operate within a legal framework that ensures transparency, accountability, and adherence to internationally accepted norms and standards.

Furthermore, central banks participate actively in international forums and organizations dedicated to promoting monetary cooperation and financial stability. Examples include the International Monetary Fund (IMF) and the Bank for International Settlements (BIS), where central banks collaborate, share best practices, and contribute to the development of global financial standards. These institutions have their legal frameworks and operate within the realm of public international law. Therefore, central bank officials need to possess a solid understanding of international legal principles to engage effectively in these platforms and contribute to shaping global financial policies.

In conclusion, central banking and international law are interlinked in various ways, highlighting the significance of international legal principles and rules in the activities of central banks. From conducting international financial transactions to resolving legal disputes and participating in international forums, central banks are constantly engaged in legal matters that directly impact their operations. Recognizing and adhering to public international law is essential for central banks to fulfill their mandates, maintain financial stability, and foster effective international cooperation. By upholding the principles of international law, central banks can contribute to sustainable economic growth and the stability of the global financial system.

بررسی نقش اصول و قواعد حقوق بین‌الملل عمومی در رابطه با فعالیت‌های بانک‌های مرکزی و چالش‌های آن

مرضیه قبادی^{۱*}، حمید قنبری^۲

۱. استادیار، گروه حقوق، دانشکده حقوق، واحد شاهرود، دانشگاه آزاد اسلامی، شاهرود، ایران.

*نویسنده مسئول: Email: Marzieh.ghobadi@iau.ac.ir

۲. مشاور بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران، تهران، ایران.

Email: hamid.ghanbari1982@gmail.com

چکیده:

بانکداری مرکزی به‌عنوان یکی از مهم‌ترین فعالیت‌های حاکمیتی از ابعاد مختلفی با حقوق بین‌الملل عمومی مرتبط است. اگرچه در نگاه اولیه ممکن است این‌گونه به نظر برسد که بانکداری مرکزی به‌عنوان یک فعالیت اقتصادی صرف ارتباط چندانی با اصول و قواعد حقوق بین‌الملل عمومی ندارد، اما بررسی دقیق‌تر فعالیت‌های بانک‌های مرکزی نشان می‌دهد که قواعد حقوق بین‌الملل نقش مهمی در عملکرد صحیح و مناسب بانک‌های مرکزی دارند. بانک‌های مرکزی به دلیل فعالیت‌های بین‌المللی متعدد و گوناگونی که انجام می‌دهند، بارها با مسائل حقوق بین‌الملل مواجه می‌شوند و لذا وجود درک صحیحی از مسائل حقوق بین‌الملل برای مسئولان و متولیان بانک‌های مرکزی ضرورت دارد. در این مقاله تلاش شده است تا با شرح فعالیت‌های گوناگون بانک‌های مرکزی این ارتباط تبیین شود. همچنین گاه اختلافات حقوقی دولت‌ها منتهی به اختلافاتی بر سر داری‌های خارجی بانک‌های مرکزی می‌شود. با توجه به

پژوهشکده حقوق

نوع مقاله:

پژوهشی

DOI:

10.48300/JFEL.2023.420698.1009

تاریخ دریافت:

۲۵ شهریور ۱۴۰۲

تاریخ پذیرش:

۲۷ آبان ۱۴۰۲

تاریخ انتشار:

۳۱ شهریور ۱۴۰۳

کپی‌رایت و مجوز دسترسی آزاد:

کپی‌رایت مقاله در مجله پژوهش‌های حقوق مالی و اقتصادی نزد نویسنده (ها) حفظ می‌شود. کلیه مقالاتی که در مجله پژوهش‌های حقوق مالی و اقتصادی منتشر می‌شوند با دسترسی آزاد هستند. مقالات تحت شرایط مجوز Creative Commons Attribution Non-Commercial License 4.0 منتشر می‌شوند که اجازه استفاده، توزیع و تولید مثل در هر رسانه‌ای را می‌دهد، به شرط آنکه به مقاله استناد شود. جهت اطلاعات بیشتر می‌توانید به صفحه سیاست‌های دسترسی آزاد نشریه مراجعه کنید.

ارتباط مستقیم این موضوع با حقوق بین‌الملل عمومی، تلاش شده است این موضوع با تفصیل بیشتری مورد توجه قرار گیرد و برخی از آخرین تحولات مربوط به مصونیت دارایی‌های بانک‌های مرکزی توضیح داده شود. به‌طور کلی یافته‌های این مقاله نشان می‌دهد که اصول و قواعد حقوق بین‌الملل عمومی نقشی مهم در ابعاد گوناگون فعالیت‌های بانک‌های مرکزی دارند و بی‌توجهی به این اصول و قواعد می‌توند آثار زیان‌باری داشته باشد.

کلیدواژه‌ها:

بانک مرکزی، مصونیت، حاکمیت، سیاست پولی، ثبات مالی.

حامی مالی:

این مقاله هیچ حامی مالی ندارد.

مشارکت نویسندگان:

مرضیه قبادی: نظارت، مدیریت پروژه، تحلیل، تحقیق و بررسی، منابع، نوشتن - پیش‌نویس اصلی، روش‌شناسی. حمید قنبری: مفهوم‌سازی، تحلیل، تحقیق و بررسی، منابع، نوشتن - پیش‌نویس اصلی.

تعارض منافع:

بنابر اظهار نویسندگان این مقاله تعارض منافع ندارد.

استناددهی:

قبادی، مرضیه و حمید قنبری. «بررسی نقش اصول و قواعد حقوق بین‌الملل عمومی در رابطه با فعالیت‌های بانک‌های مرکزی و چالش‌های آن». *مجله پژوهش‌های حقوق مالی و اقتصادی* ۱، ش. ۱ (۳۱ شهریور ۱۴۰۳): ۴۱-۷۴.

مقدمه

بانکداری مرکزی یکی از مهم‌ترین فعالیت‌های حاکمیتی است که در عین اهمیت داشتن از بُعد حقوق داخلی^۱، از منظر حقوق بین‌الملل نیز مهم و قابل توجه است. نگاهی به فعالیت‌های بانک‌های مرکزی مدرن نشان می‌دهد که مسائل مربوط به سیاست پولی، نظارت بر بانک‌ها و مؤسسات اعتباری، واکنش به بحران‌های مالی و رژیم‌های ارزی، موضوعات داخلی صرف نیستند و با توجه به درهم تنیدگی بازارهای مالی و پولی بین‌المللی، اقدام صحیح و مناسب در مورد آنها مستلزم همکاری و تعامل میان بانک‌های مرکزی و مقامات پولی در کشورهای مختلف است. از این رو، اصول و قواعد حقوق بین‌الملل در این زمینه اهمیت پیدا می‌کنند و لازم است مقامات بانک‌های مرکزی و نهادهای پولی، درک مناسبی از اصول حقوق بین‌الملل حاکم بر این فعالیت‌ها داشته باشند. همچنین با توجه به اهمیت ذخایر ارزی بانک‌های مرکزی در کشورهای خارجی و مباحث مربوط به تحریم‌ها و اقدامات قضایی علیه این ذخایر، بررسی موضوع مصونیت بانک‌های مرکزی و دارایی‌های خارجی آنها در حقوق بین‌الملل معاصر از اهمیت ویژه‌ای برخوردار است. بر این اساس در این مقاله به موضوع رابطه بانکداری مرکزی و حقوق بین‌الملل پرداخته است و موضوعات مربوطه در چهار بخش به شرح ذیل بررسی شده است. در بخش اول این مقاله ماهیت بانکداری مرکزی و نقش بانک‌های مرکزی در تحقق و حفظ ثبات مالی در کشورها و چهارچوب‌های کلی حقوقی بانکداری مرکزی در کشورها به اختصار توضیح داده شده است. در بخش دوم، معاهدات بین‌المللی مرتبط با بانک‌های مرکزی و رابطه بانک‌های مرکزی با سازمان‌ها و نهادهای پولی و مالی بین‌المللی توضیح داده شده است و اصول حقوق بین‌الملل مرتبط با فعالیت‌های بین‌المللی بانک‌های مرکزی مورد اشاره قرار گرفته است. در بخش سوم موضوع چالش‌ها و تعارضات احتمالی میان حاکمیت دولت‌ها و وظایف آنها در نظام پولی و مالی بین‌المللی مورد بررسی قرار گرفته است و در نهایت، در بخش چهارم این مقاله به موضوع مهم و چالش‌برانگیز مصونیت دارایی‌های بانک‌های مرکزی در حقوق بین‌الملل معاصر و آخرین تحولات مربوط به آن پرداخته شده است.

۱- ماهیت و نقش بانک‌های مرکزی

بیان ماهیت و نقش بانک‌های مرکزی، خود یک بحث گسترده است که می‌تواند موضوع تحقیقی

۱. برای ملاحظه تحلیلی جامع در خصوص ابعاد حقوق داخلی مسئولیت بانک مرکزی نک: مصطفی‌السان، حقوق بانک مرکزی (تهران: انتشارات پژوهشکده پولی و بانکی، ۱۳۹۲).

جداگانه و مستقل قرار گیرد، به‌خصوص اینکه کارکرد و نقش بانک‌های مرکزی در طول زمان تحول و تکامل یافته و می‌یابد و امری ایستا و ثابت نیست. با این حال، در این مقاله برای آشنایی اجمالی با ماهیت بانک مرکزی، کارکردهای آن به اختصار بیان می‌شود تا در بخش‌های بعدی، ارتباط این کارکردها با حقوق بین‌الملل توضیح داده شود.

نخستین و مهم‌ترین مسئولیت بانک‌های مرکزی، وضع و اجرای سیاست‌های پولی در کشور است.^۲ منظور از سیاست‌های پولی کنترل حجم پول در گردش در اقتصاد، نرخ‌های سود (بهره) و شرایط دسترسی به اعتبار است. بانک‌های مرکزی با اجرای سیاست‌های پولی از طریق تعیین میزان سپرده قانونی بانک‌ها^۳، انجام عملیات بازار باز (خرید و فروش اوراق قرضه یا معادل‌های آن در بانکداری اسلامی) و تعیین نرخ سود بانکی^۴ سعی می‌کنند تورم را کنترل نموده و ارزش پول ملی را حفظ نمایند.^۵ حفظ ارزش پول ملی به‌طور کلاسیک و سنتی مهم‌ترین هدف بانک‌های مرکزی قلمداد می‌شود.^۶ در این راستا در قوانین و مقررات اکثر کشورها وظیفه انتشار پول ملی نیز بر عهده بانک‌های مرکزی نهاده شده است.^۷

دومین وظیفه بانک‌های مرکزی نظارت بر سیستم بانکی است. بانک‌های مرکزی اغلب وظیفه وضع قواعد حاکم بر عملیات بانکی و نظارت بر اجرای آنها و برخورد با بانک‌ها و مؤسسات اعتباری

۲. بر اساس بند (الف) ماده ۱۰ قانون پولی و بانکی «بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران مسئول تنظیم و اجرای سیاست پولی بر اساس سیاست کلی اقتصادی کشور می‌باشد.»

۳. بر اساس بند ۳ ماده ۱۴ قانون پولی و بانکی کشور «۱۴) بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران در حُسن اجرای نظام پولی کشور می‌تواند به شرح زیر در امور پولی و بانکی دخالت و نظارت کند: ۳) تعیین نسبت و نرخ بهره سپرده قانونی بانک‌ها نزد بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران که ممکن است برحسب ترکیب و نوع فعالیت بانک‌ها نسبت‌های متفاوتی برای آن تعیین گردد؛ ولی در هر حال این نسبت از ۱۰ درصد کمتر و از ۳۰ درصد بیشتر نخواهد بود.»

۴. بر اساس بند ۴ از ماده ۱۴ قانون پولی و بانکی کشور «۱۴) بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران در حُسن اجرای نظام پولی کشور می‌تواند به شرح زیر در امور پولی و بانکی دخالت و نظارت کند: ۴) تعیین میزان حداقل و حداکثر بهره و کارمزد دریافتی و پرداختی بانک‌ها.»

۵. بر اساس بند (ب) از ماده ۱۰ قانون پولی و بانکی «هدف بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران، حفظ ارزش پول و موازنه پرداخت‌ها و تسهیل مبادلات بازرگانی و کمک به رشد اقتصادی کشور است.»

۶. تارا مئنجاک، بانکداری مرکزی، ثبات پولی و مالی: نظریه و عمل، ترجمه احمد عزیزی و فاطمه نوربخش (تهران: انتشارات پژوهشکده پولی و بانکی، ۱۳۹۷)، ۹۵.

۷. به‌عنوان نمونه بر اساس بند (الف) ماده ۳ قانون پولی و بانکی «امتیاز انتشار پول رایج کشور در انحصار دولت است و این امتیاز با رعایت مقررات این قانون منحصرأً به بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران واگذار می‌شود.»

متخلف را بر عهده دارند.^۸ در این رابطه بانک‌های مرکزی قواعدی را وضع می‌نمایند که معمولاً تحت عنوان مقررات احتیاطی به آنها اشاره می‌شود. منظور از مقررات احتیاطی مقرراتی است که با این هدف وضع می‌شوند که بانک‌ها ریسک‌های فعالیت‌های خود را به‌درستی شناسایی نموده و چهارچوب‌های مناسب و مؤثری برای مدیریت این ریسک‌ها داشته باشند. این مقررات به امور مختلفی مثل کفایت سرمایه^۹، تسهیلات و تعهدات کلان^{۱۰}، تسهیلات و تعهدات مرتبط^{۱۱}، تأسیس، فعالیت و نظارت بر بانک‌ها^{۱۲}، حاکمیت شرکتی^{۱۳} و غیره مربوط می‌شود.

سومین نقش بانک‌های مرکزی که بسیار حائز اهمیت است، عملکرد آنها به‌عنوان «وام‌دهنده نهایی»^{۱۴} است. منظور از وام‌دهنده نهایی بودن بانک‌های مرکزی این است که در مواقعی که یک بانک یا مؤسسه اعتباری با مشکلات کوتاه‌مدت نقدینگی مواجه شده و این امکان وجود دارد که به‌دلیل فقدان نقدینگی دچار توقف یا ورشکستگی شده و این خطر به سایر بانک‌ها و مؤسسات اعتباری سرایت نماید (ریسک سیستمی)، بانک مرکزی با شرایط و قیود خاصی نقدینگی لازم را در اختیار آن قرار داده و مانع

۸. بر اساس بند (ب) از ماده ۱۱ قانون پولی و بانکی کشور «۱۱» بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران به‌عنوان تنظیم‌کننده نظام پولی و اعتباری کشور موظف به انجام وظایف زیر می‌باشد: ب) نظارت بر بانک‌ها و مؤسسات اعتباری طبق مقررات ایران قانون».

۹. «دستورالعمل محاسبه سرمایه نظارتی و کفایت سرمایه مؤسسات اعتباری مصوب یک هزار و دویست و سی و سومین جلسه شورای پول و اعتبار»، دسترسی در ۱۴۰۲/۰۵/۰۱.

<https://www.cbi.ir/page/17745.aspx>

۱۰. «آیین‌نامه تسهیلات و تعهدات کلان مصوب یک هزار و چهاردهمین جلسه شورای پول و اعتبار»، دسترسی در ۱۴۰۲/۰۵/۰۱.

www.cbi.ir/page/9650.aspx

۱۱. «آیین‌نامه تسهیلات و تعهدات مرتبط مصوب یک هزار و یکصد و هجدهمین جلسه شورای پول و اعتبار»، دسترسی در ۱۴۰۲/۰۵/۰۱.

<https://www.cbi.ir/page/7532.aspx>

۱۲. «آیین‌نامه نحوه تأسیس و اداره مؤسسات اعتباری غیردولتی مصوب ۱۳۹۳/۱۰/۲۸ به پیشنهاد بانک مرکزی و شورای پول و اعتبار»، دسترسی در ۱۴۰۲/۰۵/۰۱.

<https://qavanin.ir/Law/TreeText/245674>

۱۳. «دستورالعمل الزامات ناظر بر حاکمیت شرکتی در مؤسسات اعتباری غیردولتی مصوب یک هزار و دویست و سی و یکمین جلسه شورای پول و اعتبار»، دسترسی در ۱۴۰۲/۰۵/۰۱.

<https://www.cbi.ir/showitem/16300.aspx>

14. Lender of last resort

از ورشکستگی آن بانک و به تبع آن مانع از ایجاد بحران سیستمی در اقتصاد می‌شود.^{۱۵} چهارمین نقش بانک‌های مرکزی این است که در تحقق ثبات مالی در کشور نقش دارند. منظور از ثبات مالی، امری فراتر از ثبات پولی است که در بالا تحت عنوان سیاست پولی به آن اشاره شد. ثبات مالی شامل ثبات بازارهای مالی اعم از بورس، بیمه و بانکداری می‌شود و رابطه و تعامل این بازارها با یکدیگر را مدنظر قرار داده و آنها را در هماهنگی با یکدیگر مورد بررسی قرار می‌دهد. برای تحقق ثبات مالی لازم است هم بازارهای واقعی و هم بازارهای مالی به‌طور دائم و مستمر مدنظر و تحت رصد قرار داشته باشند و هماهنگی لازم میان کلیه دستگاه‌ها و نهادهای مربوط به این بازارها وجود داشته باشد.^{۱۶} درنهایت، پنجمین کارکرد مهم بانک‌های مرکزی، ایفای نقش به‌عنوان بانکدار دولت است. نگاهی به تاریخ تحولات بانکداری مرکزی نشان می‌دهد که بسیاری از بانک‌های مرکزی در گذشته به‌عنوان بانکدار دولت تأسیس شده بودند و هنوز نیز برخی از بانک‌های مرکزی از جمله بانک مرکزی ایران، این وظیفه را بر عهده دارند.^{۱۷} و شرکت‌ها و دستگاه‌های دولتی وظیفه دارند حساب‌های خود را نزد بانک مرکزی نگهداری نمایند.^{۱۸} بانک مرکزی به‌عنوان بانکدار دولت، هم حساب‌های دستگاه‌ها و شرکت‌های دولتی را نگهداری می‌نماید و مدیریت ذخایر ارزی خارجی کشور را در اختیار دارد که پشتوانه پول ملی کشور محسوب می‌شوند.^{۱۹}

پس از اشاره به نقش و کارکردهای بانک‌های مرکزی مناسب است تا به اختصار به چهارچوب‌های

۱۵. مننجاک، پیشین، ۷۷.

16. Rosa Lastra, *International Financial and Monetary Law*, 3rd Ed. (Oxford: Oxford University Press, 2020), 133.

۱۷. ماده ۱۲ قانون پولی و بانکی مقرر می‌دارد «بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران به‌عنوان بانکداری دولت موظف به انجام وظایف زیر است».

۱۸. به‌موجب بند (ب) ماده ۱۷ قانون برنامه ششم توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی جمهوری اسلامی ایران «به‌منظور افزایش سرعت و کارایی گردش حساب‌های درآمدی و هزینه‌های دولت، شفاف‌سازی و ایجاد امکان نظارت برخط، بر کلیه حساب‌های دستگاه‌های اجرایی و کاهش اثرات منفی عملیات مالی دولت بر نظام بانکی، کلیه حساب‌های بانکی اعم از ریالی و ارزی برای وزارتخانه‌ها، مؤسسات، شرکت‌ها، سازمان‌ها، دانشگاه‌های دولتی و اعتبارات دولتی نهادهای عمومی غیردولتی، صرفاً از طریق خزانه‌داری کل کشور و نزد بانک مرکزی افتتاح می‌شود. دستگاه‌های یادشده موظفند کلیه دریافت‌ها و پرداخت‌های خود را فقط از طریق حساب‌های افتتاح شده نزد بانک مرکزی انجام دهند».

۱۹. ماده ۵ قانون پولی و بانکی کشور «بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران باید برابر صد در صد اسکناس‌های منتشر شده همواره دارایی‌هایی به شرح زیر به‌عنوان پشتوانه در اختیار داشته باشد: (۱) طلا طبق ماده ۶؛ (۲) ارز طبق ماده ۷؛ (۳) اسناد و اوراق بهادار طبق مواد ۸ و ۹».

قانونی بانکداری مرکزی در نظام‌های حقوقی داخلی اشاره شود. اگرچه ساختارهای حقوقی هر کشور با کشور دیگر متفاوت است و هر کشوری با توجه به ویژگی‌های خاص نظام حقوق داخلی خود چهارچوب مشخص و ویژه‌ای را برای بانکداری مرکزی در نظر گرفته است، اما یک سری ویژگی‌های کم و بیش مشترک در میان کشورها وجود دارند که به شرح زیر می‌باشند.

نخست اینکه معمولاً قانونی تحت عنوان قانون پولی و بانکی یا قانون بانک مرکزی در کشورها وجود دارد که اهداف، وظایف، اختیارات، ساختار و نحوه تصمیم‌گیری بانک مرکزی را معین می‌کند.^{۲۰} در برخی کشورها علاوه بر قانون مذکور، اساسنامه بانک مرکزی نیز وجود دارد که بخشی از چهارچوب حقوقی بانکداری مرکزی در آن بیان می‌شود. دوم اینکه معمولاً در قوانین بانکداری مرکزی به استقلال بانک مرکزی اشاره می‌شود. منظور از استقلال بانک مرکزی این است که تصمیمات بانک مرکزی توسط خود بانک مرکزی و بدون اعمال فشار بر آن اتخاذ می‌شوند و دولت و سایر ذی‌نفعان حق اعمال فشار بر بانک مرکزی در اتخاذ تصمیمات سیاست پولی را ندارند. سوم اینکه در قوانین مربوط به بانکداری مرکزی، موضوع شفافیت و پاسخ‌گویی بانک‌های مرکزی مورد توجه قرار می‌گیرد. شفافیت و پاسخگویی بانک مرکزی در مقابل استقلال بانک مرکزی و به‌عنوان وزنه تعادلی برای آن عمل می‌کنند و هدف این است که استقلال بانک مرکزی منتهی به سوءاستفاده از اختیارات توسط آن بانک نشود. چهارم اینکه در قوانین بانکداری مرکزی، مزایا و مصونیت‌هایی برای بانک مرکزی در نظر گرفته می‌شود. هدف از این مزایا و مصونیت‌ها این است که بانک‌های مرکزی و مدیران و کارکنان آنها بتوانند وظایف خود را به‌خصوص در حوزه‌های نظارت بر بانک‌ها و مؤسسات اعتباری با اطمینان خاطر انجام داده و نگران شکایت‌های احتمالی اشخاص و نهادهای تحت نظارت به دلیل خسارات وارده از ناحیه اقدامات نظارتی نباشند. لازم به ذکر است که در برخی موارد موضوع استقلال بانک مرکزی در رویه قضایی بیان می‌شود. به‌عنوان مثال موضوع استقلال بانک مرکزی اروپا در پرونده مهمی تحت عنوان پرونده OLAF مورد بررسی قرار گرفت. در این پرونده، نهاد نظارتی اتحادیه اروپا که مسئولیت مبارزه با فساد مالی در نهادهای اتحادیه را بر عهده دارد، خواستار دریافت اطلاعاتی از بانک مرکزی اتحادیه شد، مقامات بانک مرکزی اتحادیه اروپا به استناد استقلال بانک مرکزی که در معاهده ماستریخت^{۲۱} مورد اشاره قرار گرفته بود، از

۲۰. در ایران قانون پولی و بانکی در تاریخ ۱۳۵۱/۴/۱۸ به تصویب رسیده است که جایگزین و ناسخ قانون پولی و بانکی است که در سال ۱۳۳۹/۳/۷ به تصویب رسیده بود و بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران به‌موجب آن تأسیس شده بود. قانون پولی و بانکی با وجود اصلاحات و الحاقات متعددی که بر آن وارد شده است هنوز لازم‌الاجراست.

21. Maastricht

ارائه این اطلاعات خودداری کردند. درنهایت، اختلاف در دیوان دادگستری اروپا مطرح شد و آن دیوان در رأی مهمی که در این رابطه صادر کرد به بیان حدود استقلال بانک مرکزی پرداخت.^{۲۲}

۲- معاهدات و اسناد بین‌المللی مرتبط با بانک‌های مرکزی و روابط بانک‌های مرکزی با سازمان‌های بین‌المللی

پس از شرح مختصری از وظایف و کارکردهای بانک‌های مرکزی و چهارچوب‌های حقوقی حاکم بر فعالیت آنها در نظام‌های حقوق داخلی کشورها نوبت به بررسی معاهدات مرتبط با بانک‌های مرکزی و روابط آنها با سازمان‌های پولی و مالی بین‌المللی می‌رسد. معاهدات و اسناد حقوقی بین‌المللی مرتبط با بانکداری مرکزی اغلب به دو صورت اسناد حقوقی الزام‌آور و حقوق نرم هستند که در این راستا اساسنامه صندوق بین‌المللی پول و اسناد کمیته بانکداری بازل به‌عنوان دو نمونه اصلی آنها مورد اشاره قرار می‌گیرند.

صندوق بین‌المللی پول یکی از نهادهایی بود که بعد از جنگ جهانی دوم و در راستای جلوگیری از ایجاد مشکلات اقتصادی بین دو جنگ جهانی ایجاد شد. پس از پایان جنگ جهانی اول، دولت‌های پیروز وظیفه جبران خسارات ناشی از جنگ را بر عهده آلمان گذاشتند. در نتیجه آلمان که نیازمند منابع مالی برای پرداخت خسارات جنگ بود، ارزش پول ملی خود را کاهش داد تا مزیت رقابتی صادراتی کسب کند. این امر پس از مدت کوتاهی منجر به مقابله به مثل کشورهای انگلیس، فرانسه و سپس آمریکا شد و کشورهای مزبور وارد یک رقابت مخرب در جهت کاهش ارزش پولی ملی خود و کسب مزیت صادراتی شدند. این امر درنهایت منجر به بحران بزرگ دهه ۱۹۳۰ شد که یکی از علت‌های اصلی بروز جنگ جهانی دوم قلمداد می‌شود.^{۲۳} در نتیجه، پس از پایان جنگ جهانی دوم، یکی از اولین اقداماتی که در کنفرانس برتن وودز^{۲۴} مورد توافق کشورهای پیروز قرار گرفت، ایجاد نهادی برای نظارت بر ترتیبات پولی و ارزی کشورها و مدیریت کسری ترازهای پرداخت آنها بود. این نهاد صندوق بین‌المللی پول نام گرفت و مطابق اساسنامه آن تاکنون تقریباً تمامی دولت‌ها (۱۹۰ دولت) عضو آن هستند.^{۲۵}

اساسنامه صندوق بین‌المللی پول یک معاهده بین‌المللی است که اهداف، وظایف و اختیارات

22. R. J. Goebel, "Court of justice oversight over the European central bank: Delimiting the ECB's constitutional autonomy and independence in the OLAF judgment" *Fordham Int'l LJ* 29(2005), 610.

۲۳. حسین راهداری، تحلیل بنیادین بازار ارزها (تهران: انتشارات دنیای اقتصاد، ۱۴۰۰)، ۵۵.

24. Bretton Woods

25. <https://www.imf.org/external/np/sec/memdir/memdate.htm>, accessed in 2023/10/01.

صندوق بین‌المللی پول و حقوق و تکالیف متقابل دولت‌های عضو را بیان می‌کند. این اساسنامه به‌طور کلی حاوی نکاتی به شرح ذیل در رابطه با عملیات و وظایف بانک‌های مرکزی می‌باشد: نخست وجود ثبات در ترتیبات ارزی کشورها و ضرورت اجتناب از کاهش رقابتی نرخ ارز و دست‌کاری در ارزش پول ملی کشورها^{۲۶}؛ دوم لزوم اطلاع‌رسانی به صندوق در مورد سیاست‌های اقتصادی کشورها (از جمله سیاست‌های پولی و مالی) و شفافیت در خصوص وضعیت اقتصاد کلان کشورها. صندوق بین‌المللی پول در این رابطه می‌تواند گزارش‌هایی را از کشورها دریافت نموده و همچنین هیأت‌هایی را به کشورها اعزام نماید.^{۲۷} همچنین صندوق بین‌المللی پول برای آگاهی سایر کشورها از این امور، گزارش‌هایی را به‌طور منظم منتشر می‌نماید؛^{۲۸} سوم اینکه صندوق بین‌المللی پول به کشورهایی که نیاز به کمک و مساعدت دارند کمک می‌کند. این کمک‌ها به‌طور کلی به دو صورت هستند: کمک‌های تخصصی و کمک‌های مالی. منظور از کمک‌های تخصصی، کمک‌هایی است که صندوق در رابطه با وضع و اجرای سیاست‌های اقتصادی و پولی به کشورها ارائه می‌کند^{۲۹} و منظور از کمک‌های مالی، کمک‌هایی است که صندوق به کشورهایی که دچار کسری تراز پرداخت‌ها هستند ارائه می‌کند. این کمک‌ها انواع گوناگونی دارند و معمولاً (اما نه همیشه) مشروط به انجام یک سری اصلاحات اقتصادی و ساختاری در کشورها هستند.^{۳۰} از آنجایی که بعضی از اصلاحات مزبور، به‌طور مستقیم یا غیرمستقیم به هزینه‌های دولت‌ها و مسائل سیاسی مربوط می‌شوند، بحث‌ها و مناقشات زیادی در خصوص قابل پذیرش بودن یا نبودن آنها در حقوق بین‌الملل وجود دارد که پرداختن به آن نیازمند مجال گسترده و خارج از حوزه این مقاله است.

دومین سند بین‌المللی که ارتباط نزدیکی با فعالیت بانک‌های مرکزی دارد، سند یا به عبارت بهتر اسناد کمیته نظارت بانکی بازل در مورد مقررات و نظارت بانکی است. کمیته نظارت بانکی بازل سازمان بین‌المللی است که در سال ۱۹۷۴ توسط رؤسای بانک‌های مرکزی گروه ۱۰ تأسیس شد و بعدها

26. International Monetary Fund. "Article IV, Section 1(iii)" and "Article IV, Section 1(v)." In the IMF Articles of Agreement. Washington, D.C.: International Monetary Fund.

27. International Monetary Fund. "Article IV." In the IMF Articles of Agreement. Washington, D.C.: International Monetary Fund.

28. International Monetary Fund. World Economic Outlook, October 2021. Washington, D.C.: International Monetary Fund.

29. International Monetary Fund. "Article V, Section 3," "Article VI," and "Article VII." In the IMF Articles of Agreement. Washington, D.C.: International Monetary Fund.

30. Daniel Bradlow, "International Law and Operations of International Financial Institutions" In *International Financial Institutions and International Law*, edited by Daniel D. Bradlow and David B. Hunter (London: Kluwer Law International, 2003), 1-30.

بانک‌های مرکزی سایر کشورها نیز به آن پیوستند. این کمیته با توجه به درک این مسأله شکل گرفت که موضوع بانکداری و فعالیت‌های مالی امری است که ماهیت فرامرزی و بین‌المللی پیدا کرده است و مقررات مربوط به آن و نظارت بر آن نیز باید لاجرم ابعاد بین‌المللی داشته باشد و یا اینکه حداقل نیاز به هم‌گرایی و همکاری بین‌المللی در زمینه نظارت بر بانک‌ها وجود دارد. از این رو، تأسیس کمیته نظارت بانکی بازل با هدف وضع و تدوین استانداردهای بین‌المللی نظارت بر بانک‌ها و مؤسسات اعتباری در دستور کار گروه ۱۰ قرار گرفت و این کار انجام شد. مهم‌ترین دستاورد کمیته بانکداری بازل، تدوین بازل آکورد^{۳۱} یا توافق‌نامه‌های بازل است که تحت عنوان بازل ۱، ۲ و ۳ شناخته می‌شوند و یکدیگر را تکمیل می‌کنند.

بازل ۱ در سال ۱۹۸۸ منتشر شد و استانداردهایی را در مورد حداقل سرمایه بانک‌ها بیان می‌کرد. این سند مفهوم دارایی‌های موزون شده به ریسک را بیان می‌کرد که به اختصار عبارت است از اینکه هر بانکی باید با توجه به میزان ریسک هر دارایی، برای آن وزنی مشخص کند و به نسبت دارایی‌های موزون شده به ریسک، منابع مالی نقد یا به سهولت نقد شونده در دسترس نگاه دارد تا زمانی که با مراجعه سپرده‌گذاران مواجه شود، بتواند سپرده‌های آنها را بازپرداخت نماید. مفهوم نسبت‌های کفایت سرمایه، محصول همین نگرش است و در نتیجه سند بازل ۱ به‌طور جدی وارد مقررات مربوط به بانکداری در کشورهای مختلف شد. بازل ۲ در سال ۲۰۰۴ و بازل ۳ در سال ۲۰۱۰ در واکنش به بحران مالی سال ۲۰۰۸ منتشر شد. بازل‌های ۲ و ۳ چهارچوب‌های جامع‌تری را برای مدیریت ریسک‌های مختلف بانک‌ها بیان می‌کردند و نسبت‌های کفایت سرمایه و نقدینگی بانک‌ها را افزایش دادند. البته بازل ۳ بعد از انتشار با ویرایش‌ها و به‌روزرسانی‌های متعددی همراه بوده است که یکی از آخرین نسخه‌های آن تحت عنوان «نهایی سازی بازل ۳» شناخته می‌شود که در سال ۲۰۱۷ منتشر شده است.^{۳۲} بانک‌های مرکزی در کشورهای مختلف، نقش مهمی در اجرای استانداردهای بازل بر عهده دارند. به‌نحوی که بلافاصله پس از انتشار اسناد بازل، در بانک‌های مرکزی کشورهای مختلف مورد مطالعه قرار گرفته، ترجمه شده و حتی مقررات بانکی بر مبنای آنها نوشته می‌شود.^{۳۳} به عبارت دیگر، بانک‌های مرکزی متکفل بومی سازی

31. Basel Accords

۳۲. لورنت بالتازار، از بال یک تا بال ۳، یکپارچگی بالاترین سطح مدل سازی ریسک در مقررات بانکداری، ترجمه علی حسن زاده و دیگران (تهران: انتشارات جنگل، ۱۳۹۴).

۳۳. «ترجمه اسناد بازل توسط بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران»، دسترسی در ۱۴۰۲/۰۵/۰۱.

<https://www.cbi.ir/showitem/16806.aspx>

اسناد بازل و ادغام آنها در نظام حقوق بانکی کشورهای مختلف هستند.

در اینجا این پرسش قابل طرح است که ماهیت حقوقی اسناد بازل چیست؟ در پاسخ به این پرسش باید گفت که اسناد بازل معاهده بین‌المللی نیستند و آنها را نمی‌توان مشمول تعریف کنوانسیون وین از معاهدات در نظر گرفت.^{۳۴} با این حال، این بدان معنا نیست که اسناد بازل ارزش حقوقی بین‌المللی ندارند. این اسناد بیانگر حقوق نرم یا قوام نیافته بین‌المللی هستند. منظور از حقوق نرم، آن دسته از قواعد حقوق بین‌الملل است که در چهارچوب‌های سنتی حقوق بین‌الملل نمی‌گنجد اما بازیگران حقوق بین‌الملل نظیر دولت‌ها و سازمان‌های بین‌المللی، در عمل آنها را رعایت نموده و به آنها احترام می‌گذارند و حتی روابط خود با دولت‌ها و سایر بازیگران را بر اساس میزان متابعت یا عدم متابعت از آنها تنظیم می‌نمایند. استانداردهایی نظیر استانداردهای گروه اقدام مالی برای مبارزه با پول شویی و تأمین مالی تروریسم و نیز اسناد بازل در زمره اسناد حقوق نرم یا قوام نیافته هستند که در نظام پولی و مالی بین‌المللی جایگاه بسیار مهمی دارد و از بعضی جهات از حقوق معاهداتی نیز مهم‌تر است. عواملی نظیر پیچیدگی و تخصصی بودن مسائل پولی و مالی بین‌المللی و پویایی و تحولات روزمره این بازارها باعث شده است که مکانیسم‌ها و روش‌های سنتی حقوق بین‌الملل نظیر انعقاد معاهدات در این زمینه کاربرد چندانی نداشته باشد و لذا سازمان‌ها و نهادهای پولی و مالی بین‌المللی بیشتر از حقوق نرم برای وضع قواعد و استانداردهای مربوط در این حوزه‌ها استفاده نمایند.^{۳۵}

موارد بالا به‌عنوان دو حوزه مهم و کلیدی معاهدات و اسناد بین‌المللی مربوط به بانک‌های مرکزی بیان شد که دو شیوه اصلی وضع قواعد حقوقی بین‌المللی یعنی انعقاد معاهدات و حقوق نرم را نشان می‌دهند. بررسی‌های بیشتر در این زمینه می‌تواند اسناد مرتبط با بانک جهانی، مجمع ثبات مالی، گروه اقدام مالی و سازمان‌ها و نهادهای پولی و مالی متعدد دیگری را مشخص نماید؛ به عبارت دیگر، سازمان‌ها و نهادهای بین‌المللی متعددی وجود دارند که بانک‌های مرکزی به نحوی از انحاء با آنها همکاری و تعامل دارند و این تعامل‌ها اغلب در حوزه‌های زیر است.

۳۴. کنوانسیون ۱۹۶۹ وین در رابطه با حقوق معاهدات، معاهده را این‌گونه تعریف می‌کند «معاهده یک توافق بین‌المللی منعقد بین دولت‌هاست که به شکل کتبی است و حقوق بین‌الملل بر آن حاکم است. خواه در یک سند واحد باشد یا در دو یا چند سند مرتبط با یکدیگر و قطع نظر از هر عنوان خاصی که ممکن است داشته باشد».

Vienna Convention on the Law of Treaties opened for signature on 23 May 1969, 1155 UNTS 331 (entered into force 27 January 1980).

35. Chris Brummer, *Soft Law and the Global Financial System* (Cambridge: Cambridge University Press, 2011), 35.

نخستین حوزه، تعامل و همکاری در رابطه با سیاست‌گذاری پولی به‌عنوان مهم‌ترین وظیفه بانک‌های مرکزی است. در این زمینه بانک‌های مرکزی می‌توانند سیاست‌های پولی خود را با یکدیگر هماهنگ نمایند تا از برخوردهای رقابتی و کاهش ارزش پول ملی جلوگیری نمایند و نیز اقدامات و تحولات آتی را برای یکدیگر قابل پیش‌بینی نمایند تا از بروز شوک‌های سیاستی و آثار سوء آن اجتناب نمایند؛ دوم حوزه تعامل، همکاری در امور مقررات‌گذاری و نظارت بر بانک‌هاست که به بانک‌های مرکزی کمک می‌کند بر بانک‌های چندملیتی که حوزه فعالیت آنها در بیش از یک کشور است نظارت داشته باشند. همچنین این همکاری کمک می‌کند که از تسری آثار ورشکستگی یک بانک در یک کشور به کشورهای دیگر اجتناب نمایند؛ سومین حوزه همکاری بانک‌های مرکزی به موضوع پیشگیری و مدیریت بحران مربوط می‌شود. در دهه‌های اخیر مشخص شده است که بحران‌های مالی به‌راحتی قابل تسری از یک کشور به کشور دیگر هستند و در صورتی که مقامات پولی و مالی کشورها با یکدیگر همکاری مفید و مؤثری نداشته باشند، مهار این بحران‌ها بسیار دشوار و پرهزینه خواهد بود. لذا این امر نیز جزء حوزه‌های همکاری بین‌المللی بانک‌های مرکزی است؛ چهارمین حوزه همکاری بین‌المللی بانک‌های مرکزی مربوط به مسائل ارزی و خروج سرمایه است. ترتیبات ارزی کشورها در صورتی قابلیت اجرا خواهند داشت که سایر کشورها نیز آنها را محترم شمرده و در مسیر اجرای آنها گام بردارند. اساسنامه صندوق بین‌المللی پول نشان‌دهنده برخی از این همکاری‌ها را برای دولت‌های عضو الزامی می‌کند.^{۳۶} درنهایت، ششمین حوزه همکاری و فعالیت بانک‌های مرکزی، مسائل تحقیقاتی و آموزشی است. بانکداری مرکزی یک فعالیت کاملاً تخصصی و حرفه‌ای است که در کشورهای مختلف به نحو بسیار مشابهی انجام می‌شود. از این رو، تجربیات مدیران و کارشناسان بانک مرکزی در یک کشور بسیار برای مدیران و کارشناسان بانک مرکزی در کشورهای دیگر مفید است و لذا اکثر بانک‌های مرکزی مؤسسات و نهادهای آموزشی دارند که هدف آنها به اشتراک گذاشتن یافته‌ها با سایر بانک‌های مرکزی و بهره گرفتن از تجربیات آنهاست. صندوق بین‌المللی پول نیز به طرق مختلف دولت‌ها را به این امر ترغیب می‌نماید؛ بنابراین، همکاری آموزشی و تحقیقاتی را می‌توان به‌عنوان یکی دیگر از حوزه‌های با اهمیت همکاری بین‌المللی بانک‌های مرکزی در نظر گرفت.

36. Ray August, *International Business Law*. 6th Ed. (New York: Pearson Publishing, 2021), 323-338

۳- حاکمیت دولت‌ها و همکاری‌های بین‌المللی بانک‌های مرکزی

با توجه به آنچه تاکنون گفته شد، بانک‌های مرکزی در موارد متعددی نیاز به همکاری‌های بین‌المللی دارند و در برخی موارد، انجام این همکاری‌ها ضرورت داشته و یا سازمان‌های بین‌المللی دولت‌ها را ملزم به این همکاری‌ها می‌دانند. در اینجا این پرسش قابل طرح است که آیا این نوع همکاری‌ها و تعهدات با اصول کلاسیک حقوق بین‌الملل نظیر اصل حاکمیت دولت‌ها، اصل برابری حاکمیت‌ها و نیز اصل عدم مداخله در امور داخلی دولت‌ها سازگاری دارند یا خیر. در ادامه با تفصیل بیشتر به این پرسش و پاسخ‌های آن پرداخته خواهد شد.

یکی از اصول اساسی حقوق بین‌الملل، اصل حاکمیت دولتهاست. حاکمیت دولت‌ها تجلیات گوناگونی در عرصه‌های سیاسی و اقتصادی دارد. یکی از تجلیات حاکمیت دولت‌ها، حاکمیت پولی است.^{۳۷} حاکمیت پولی به این معناست که هر دولتی حق دارد در رابطه با مسائل پولی خود تصمیم‌گیری نماید و دولت‌های دیگر حق مداخله در این موضوع را ندارند.^{۳۸} در خصوص مبنای نظری حاکمیت پولی دولت‌ها دیدگاه‌های مختلفی وجود دارند که در ادامه به اختصار به آنها اشاره می‌شود.

نخستین دیدگاه، نظریه حقوقی حاکمیت پولی است. بر اساس این دیدگاه، حاکمیت پولی بخشی از چهارچوب حقوقی داخلی دولتهاست. در این دیدگاه تأکید می‌شود که این نظام حقوق داخلی دولتهاست که مقرر می‌دارد انتشار پول و مقررات مربوط به بهره (سود) و شرایط اخذ اعتبار باید توسط دولت یا بانک مرکزی هر دولت وضع و کنترل شود و دولت‌های دیگر حق مداخله در این امر را ندارند و هر نوع محدودیتی بر اختیارات دولت‌ها در این امور، نامشروع و غیرموجه است. دومین دیدگاه، نظریه سیاسی حاکمیت پولی است. بر اساس این دیدگاه، حاکمیت پولی به استقلال سیاسی دولت‌ها بازمی‌گردد و دولت‌های مستقل، باید بتوانند در خصوص امور اقتصادی خود که شامل امور مربوط به سیاست پولی نیز می‌شود به نحو آزادانه و مستقل تصمیم‌گیری نمایند و هرگونه اعمال فشار بر دولت‌ها توسط سایر دولت‌ها و یا سازمان‌ها و نهادهای بین‌المللی، نافی استقلال سیاسی دولتهاست. سومین دیدگاه، نظریه کارکردی حاکمیت پولی نام دارد. بر اساس این نظریه، حاکمیت پولی از این جهت ضرورت دارد که به دولت‌ها اجازه می‌دهد مدیریت اقتصاد داخلی را به نحو مطلوب و مؤثری انجام دهند. در این نظریه بر کارکردها و وظایف دولت‌ها تأکید می‌شود و حاکمیت پولی از این منظر مورد توجه قرار می‌گیرد که به

37. Tullio Tervet, "Monetary Sovereignty Today", In *International Monetary Law: Issues for the New Millennium*, edited by Giovanoli, Mario, (London: Oxford University Press, 2000), 111-121.

38. Lastra, op. cit, 12-20.

دولت‌ها این امکان و توانایی را می‌دهد که بتوانند آن کارکردها را به انجام رسانند. چهارمین دیدگاه، نظریه جهانی شدن است که برخلاف نظریه‌های سابق بر جهانی شدن و در هم تنیدگی و وابستگی متقابل اقتصادها تأکید می‌کند و نتیجه می‌گیرد که حاکمیت پولی دولت‌ها باید در مواردی محدود شود تا به نیازهای متناسب با جهانی شدن پاسخ گفته شود. در این نظریه اموری مثل جابه‌جایی و انتقال سرمایه بین کشورها، ظهور شرکت‌ها و بانک‌های چندملیتی و لزوم وضع مقررات همسان و هماهنگ برای آنها و گسترش تجارت بین‌الملل به‌عنوان نمونه‌هایی از نیاز به هماهنگی و هم‌گرایی در سیاست‌های پولی و لزوم دست‌شستن از سیاست‌های ملی صرف و واگرا در این زمینه مورد اشاره قرار می‌گیرد. پنجمین دیدگاه در زمینه حاکمیت پولی، دیدگاه پسا استعمارگرایی است. در این دیدگاه مفهوم استعمار در سیاست پولی مورد توجه و تأکید قرار می‌گیرد و این نکته بیان می‌شود که اگرچه با پایان یافتن عصر استعمار، در ظاهر و از منظر حقوقی کشورها در سیاست پولی خود استقلال پیدا کرده‌اند اما در عمل کشورهای مستعمره سابق در مسائل سیاست پولی وابسته و پیرو استعمارگران سابق هستند و باید تلاش شود تا از وابستگی اقتصادی کشورهای مستعمره سابق به استعمارگران که وابستگی در سیاست پولی را نیز به دنبال می‌آورد رهایی پیدا کرد.^{۳۹}

با توجه به مفهومی که از حاکمیت پولی توضیح داده شد، این مفهوم از چند جهت می‌تواند با فعالیت‌های بین‌المللی بانک‌ها ارتباط پیدا کند. نخست اینکه همان‌طور که پیش از این اشاره شد، فعالیت‌های اقتصادی به‌طور کلی و فعالیت‌های بانکی و پولی به‌طور خاص در دنیای معاصر به‌صورت داخلی صرف انجام نمی‌شوند و بازارهای پولی و مالی کشورها با یکدیگر مرتبط هستند. همچنین بانک‌ها و مؤسسات مالی حضور گسترده‌ای در فراتر از مرزهای ملی دارند و از طریق شعب، دفاتر نمایندگی و بانک‌های تابعه در کشورهای گوناگون فعالیت می‌کنند؛ بنابراین، سیاست‌گذاری و مقررات‌گذاری داخلی صرف نمی‌تواند به نیازهای بازارهای پولی و مالی بین‌المللی پاسخ گوید و نیاز به همکاری و تعامل میان بانک‌های مرکزی و دولت‌ها در امور یاد شده وجود دارد. دوم اینکه حل بحران‌های مالی نیازمند همکاری و تعامل میان مقامات کشورهای مختلف است. بحران مالی سال ۲۰۰۷ تا ۲۰۰۹ نشان داد که چگونه ممکن است مشکلات بانکی و اقتصادی به‌سرعت از کشوری به کشور دیگر سرایت نموده و اقتصادهای گوناگون را درگیر نمایند. در این راستا ضرورت دارد که اقداماتی که هر کشور در رابطه با مدیریت بحران‌های مالی انجام می‌دهد با در نظر گرفتن آثار این اقدامات بر کشورهای دیگر

39. D. Howarth & P. Loedel, *Monetary sovereignty: The politics of central banking in Western Europe* (London: Cornell University Press, 2003), 1-23.

بوده و از اقداماتی که مشکل را در یک کشور بهبود می‌بخشند اما در کشورهای دیگر آثار آن را تشدید می‌کنند اجتناب شود. سوم اینکه مسائلی مانند نرخ ارز و خروج سرمایه، ماهیتاً مسائلی هستند که آثار بین‌المللی دارند و نمی‌توان آنها را از بُعد داخلی صرف مورد بررسی قرار داده و برای آنها سیاست‌گذاری و مقررات‌گذاری نمود. از این رو ضرورت دارد که نخست اقدامات دولت‌ها در خصوص این موضوعات با هماهنگی و تعامل با دولت‌های دیگر صورت گیرد و دوم اینکه سیاست‌ها و مقررات دولت‌ها در خصوص این مسائل به نحو مقتضی به اطلاع سایر دولت‌ها رسانده شود. چهارم اینکه در زمینه بانکداری و نظارت بر بانک‌ها نیاز به وجود یک سری استانداردها و رویه‌های مطلوب بین‌المللی وجود دارد. تدوین این استانداردها و رویه‌های مطلوب امری نیست که بتوان از یک کشور خاص انتظار داشت و ضرورت دارد که کشورهای مختلف و به تعبیر دقیق‌تر بانک‌های مرکزی آنها با همکاری و هماهنگی یکدیگر این کار را انجام دهند.

بنابراین، علی‌رغم اینکه دولت‌ها از حاکمیت پولی برخوردارند، اما دلایل و توجیهات متعددی وجود دارد که ایجاب می‌کند تصمیم‌گیری و سیاست‌گذاری در امور اقتصادی را به نحو انفرادی و مجزا انجام نداده بلکه در تعامل و همکاری با دیگر کشورها انجام دهند. در این راستا در نظام حقوق بین‌المللی اقتصادی مکانیسم‌هایی برای این تعاملات و همکاری‌ها ایجاد شده است که به اختصار به آنها اشاره می‌شود.

نخستین ابتکار، تأسیس صندوق بین‌المللی پول است که در بالا به آن اشاره شد. صندوق بین‌المللی پول با ارائه کمک‌های فنی به کشورها، انتشار رویه‌های مطلوب در امور گوناگونی نظیر سیاست پولی، مدیریت ذخایر ارزی^{۴۰}، شفافیت و پاسخ‌گویی بانک‌های مرکزی^{۴۱}، برخورد با بانک‌های ورشکسته و دارای مشکل نقدینگی^{۴۲}، پول‌های دیجیتال بانک‌های مرکزی^{۴۳} و بسیاری موضوعات دیگر، تلاش می‌کند تا هم‌گرایی میان سیاست‌های بانک‌های مرکزی در کشورهای مختلف را ایجاد کند و یک سری

40. International Monetary Fund, *Guidelines for Foreign Exchange Reserve Management* (Washington, D.C.: International Monetary Fund, 2016).

41. International Monetary Fund, *Code of Good Practices on Transparency in Monetary and Financial Policies* (Washington, D.C.: International Monetary Fund, 2000).

۴۲. «سند صندوق بین‌المللی پول تحت عنوان «نگاهی به چارچوب‌های قانونی، نهادی و نظارتی ورشکستگی بانک‌ها»، دسترسی در ۱۴۰۲/۰۷/۰۹»

<https://www.mbri.ac.ir/userfiles/file/working%20paper/1392/MBRI9209.pdf>

43. Tommaso Mancini Griffoli et al., "Casting Light on Central Bank Digital Currencies", IMF Staff Discussion Note No. SDN/20/10, June 2020. Available at: <https://www.imf.org/en/Publications/Staff-Discussion-Notes/Issues/2018/11/13/Casting-Light-on-Central-Bank-Digital-Currencies-46233>

استانداردهای واحد را البته با در نظر داشتن تعدیلاتی که ویژگی‌های خاص اقتصادی کشورها ایجاب می‌کند در آنها برقرار نماید.

دومین ابتکاری که در این زمینه انجام شده است، کمیته نظارت بانکی بازل است. کمیته نظارت بانکی بازل با صدور اسنادی که در بالا به آنها اشاره شد و انجام یک سری مطالعات دیگر به‌خصوص در زمینه حاکمیت شرکتی بانک‌های مرکزی^{۴۴}، استانداردها و رویه‌های مشترکی را برای بانکداری مرکزی در سطح دنیا وضع نموده است. البته همان‌طور که اشاره شد، این استانداردها از منظر حقوقی صرف الزام‌آور نیستند اما با توجه به اینکه تقریباً تمامی بانک‌های مرکزی دنیا با استفاده از این استانداردها مقررات داخلی خود را تدوین می‌نمایند اهمیت قابل توجهی دارند به‌نحوی که اگر یک کشور یا بانک‌های آن این استانداردها را رعایت ننموده و به آن بی‌توجه باشند سایر بانک‌ها و مؤسسات مالی معتبر دنیا از برقراری و توسعه روابط بانکی و مالی با آنها پرهیز خواهند کرد و از این حیث زبان قابل توجهی متوجه آنها خواهد شد؛ خصوصاً که در عرصه بانکداری، وجود روابط کارگزاری با بانک‌های معتبر بین‌المللی اهمیتی اساسی دارد و بدون وجود این‌گونه روابط، در عمل امکان فعالیت بانکی مختل خواهد شد.

سومین ابتکاری که برای مشارکت و همکاری در زمینه مسائل پولی و بانکی بین‌المللی انجام شده است، هیأت ثبات مالی یا FSB^{۴۵} است. هیأت ثبات مالی یک نهاد بین‌المللی است که هدف آن همان‌طور که از نام آن پیداست تحقق ثبات مالی بین‌المللی است. این هیأت در سال ۲۰۰۹ و توسط کشورهای عضو گروه ۲۰ و در پاسخ به بحران مالی سال‌های ۲۰۰۷ تا ۲۰۰۹ تأسیس شد. این هیأت، محلی برای همکاری و تعامل بین بانک‌های مرکزی، مقامات مقررات‌گذار پولی، وزرای اقتصاد و سایر نهادهای ذی‌ربط دولت‌ها و همچنین سازمان‌های بین‌المللی فعال در این زمینه است. هیأت ثبات مالی استانداردها و راهنماهای مختلفی را در زمینه سیاست‌گذاری پولی و مالی و نظارت بر بانک‌ها تهیه نموده و در اختیار دولت‌ها و بانک‌های مرکزی قرار می‌دهد. به‌عنوان مثال این هیأت استانداردهایی را در مورد رژیم‌های برخورد با بانک‌ها و مؤسسات مالی ورشکسته^{۴۶}، آزمون فشار در رابطه با بانک‌ها و

44. Bank for International Settlements. "Issues in the Governance of Central Banks", accessed in 2009. <https://www.bis.org/publ/othp04.htm>

45. Financial Stability Board

46. Financial Stability Board, *Key Attributes of Effective Resolution Regimes for Financial Institutions* (Basel: Financial Stability Board), 2014, https://www.fsb.org/wp-content/uploads/r_141015.pdf

مؤسسات اعتباری^{۴۷}، مدیریت صحیح ریسک نقدینگی^{۴۸}، پذیره‌نویسی وام‌های رهنی^{۴۹} و زیرساخت‌های بازارهای مالی تدوین و منتشر کرده است. نکته مهمی که در رابطه با این هیأت وجود دارد این است که میزان رعایت استانداردهای خود توسط کشورهای عضو را بررسی و گزارش می‌نماید و بدین ترتیب به کشورها کمک می‌کند که نقاط ضعف و خال‌های خود را شناسایی نموده و به حل آنها کمک کنند. همچنین هیأت ثبات مالی ریسک‌های مهم و سیستمی و آسیب‌پذیری‌های بازارهای مالی را تحت رصد و شناسایی قرار داده و در مورد آنها هشدارهای لازم را به دولت‌ها صادر می‌کند.

چهارمین ابتکاری که بانک‌های مرکزی برای تعاملات بین‌المللی در زمینه مسائل پولی و مالی انجام می‌دهند، همکاری‌های منطقه‌ای میان بانک‌های مرکزی است. این همکاری‌ها می‌تواند سطوح گوناگونی داشته باشد و از تبادل اطلاعات و تجربیات تا ایجاد یک پول واحد بین چند کشور و اتخاذ سیاست پولی واحد به‌جای سیاست‌های پولی متکثر را در برمی‌گیرد. بارزترین نمونه این امر، اتخاذ سیاست پولی واحد توسط کشورهای عضو اتحادیه اروپا و معرفی واحد پولی مشترک به نام یورو است. این امر در عین اینکه مزایایی دارد، برای این کشورها محدودیت‌هایی نیز ایجاد می‌کند و باعث می‌شود که در برخی مواقع، هزینه‌های مربوط به عدم مدیریت صحیح درآمدها و هزینه‌های دولت‌ها در برخی کشورها با هزینه برخی کشورهای دیگر جبران شود و برای جلوگیری از ایجاد بحران در حوزه یورو، برخی کشورها ناچار شوند در عمل به برخی دیگر یارانه بپردازند.^{۵۰}

درنهایت، پنجمین ابتکاری که بانک‌های مرکزی کشورها در حوزه مسائل پولی و مالی بین‌المللی انجام می‌دهند، توافقات سواپ^{۵۱} پولی است. منظور از سواپ پولی به‌اختصار این است که بانک‌های مرکزی کشورها این امکان را برای بازرگانان خود فراهم می‌سازند که با پول‌های ملی مبادلات تجاری فی‌مابین را انجام دهند و عملیات تسویه نهایی توسط بانک‌های مرکزی انجام شود. به‌عنوان مثال، ایران با ترکیه سواپ پولی منعقد می‌کند و در نتیجه این کار، تاجران ایرانی که به ترکیه صادرات می‌کنند

47. Financial Stability Board, *Principles for Sound Stress Testing Practices and Supervision* (Basel: Financial Stability Board, 2009), <https://www.bis.org/publ/bcbs147.pdf>

48. Financial Stability Board. *Guidance on Supervisory Interaction with Financial Institutions on Risk Culture and Supervisory Engagement on Risk Culture* (Basel: Financial Stability Board, 2014), Available at: <https://www.fsb.org/wp-content/uploads/140407.pdf>

49. Financial Stability Board, *Principles for Sound Residential Mortgage Underwriting Practices and their Implementation* (Basel: Financial Stability Board, 2012), Available at: https://www.fsb.org/2012/04/cos_120401/?page_moved=1

50. Joseph Stiglitz, *The Euro: How a Common Currency Threatens the Future of Europe* (New York: W. W. Norton & Company, 2016), 1-5.

51. FX Swap

از بانک مرکزی ایران ریال ایران دریافت می‌کنند و تاجران ترکیه‌ای که به ایران صادر می‌کنند از بانک مرکزی ترکیه لیر ترکیه دریافت می‌کنند. بانک مرکزی ایران برای بانک مرکزی ترکیه نزد خود حساب ریالی افتتاح می‌کند و بانک مرکزی ترکیه نیز برای بانک مرکزی ایران نزد خود حساب لیر افتتاح می‌کند. این مانده حساب‌ها در فواصل زمانی معین با یکدیگر تهاتر و تسویه می‌شود و تنها مازاد تجاری متعلق به یک طرف با ارزش مورد توافق به طرف دیگر پرداخت می‌شود. چنین ترتیباتی باعث می‌شود که به‌جای اینکه برای هر مبادله تجاری میان تجار دو کشور یک تبادل ارزی صورت گیرد، صرفاً هرچند ماه یک بار یک تبادل ارزی دفتری میان دو بانک مرکزی صورت گیرد.^{۵۲}

در انتهای این بخش از مقاله مناسب است به برخی اصول حقوق بین‌الملل که بیشترین ارتباط را با فعالیت‌های بین‌المللی بانک‌های مرکزی دارند اشاره شود. نخستین اصل، همان‌طور که در بالا به آن اشاره شد، اصل حاکمیت دولت‌هاست. این اصل که در بند ۱ از ماده ۲ منشور ملل متحد مورد اشاره قرار گرفته است، سنگ بنای حقوق بین‌الملل مدرن به‌شمار می‌آید و اکثر اصول و قواعد حقوق بین‌الملل به‌نوعی مبتنی بر آن هستند. دومین اصل که به‌نوعی برگرفته از اصل حاکمیت دولت‌هاست، اصل عدم مداخله در امور داخلی دولت‌هاست. این اصل در بندهای مختلف منشور ملل متحد از جمله در بندهای ۴ و ۷ از ماده ۲ مورد تأکید قرار گرفته است. بر اساس این اصل، دولت‌ها حق ندارند در امور پولی و بانکی دولت‌های دیگر مداخله نمایند، مگر در مواردی که یک دولت به‌طور اختیاری همکاری و هماهنگی با سایر دولت‌ها یا سازمان‌های بین‌المللی را در این مورد پذیرفته باشد؛ نظیر آنچه در صندوق بین‌المللی پول و با پذیرش اساسنامه آن توسط دولت‌ها انجام می‌شود. سومین اصل حقوق بین‌الملل که به فعالیت بانک‌های مرکزی مربوط می‌شود، لزوم وفای به عهد^{۵۳} است. بانک‌های مرکزی بر اساس مکانیسم‌های متعددی که به آنها اشاره شد، به یک سری ترتیبات بین‌المللی ملحق می‌شوند و لذا مکلفند تعهدات بین‌المللی خود و دولت‌های ذی‌ربط خود را رعایت نمایند. چهارمین اصل حقوق بین‌الملل مربوط به بانک‌های مرکزی، اصل حسن نیت است. این اصل که هم در بسیاری از معاهدات بین‌المللی ذکر شده است، هم ریشه در حقوق بین‌الملل عرفی دارد و هم یکی از اصول کلی حقوقی مشترک میان ملل متمدن است، بانک‌های مرکزی را ملزم می‌کند که تعهدات پذیرفته شده در چهارچوب معاهدات و ترتیبات بین‌المللی را با حسن نیت اجرا نمایند و در مواردی که ارائه اطلاعات و راهنمایی به

52. J. Munro, *Currency Swaps: A Guide to Practice* (London: Palgrave Macmillan, 2019), 23.

53. Pacta Sunt Servanda

دولت‌های دیگر ضرورت دارد، در این امر کوتاهی نورزند. درنهایت، پنجمین اصل مهم حقوق بین‌الملل که به فعالیت بانک‌های مرکزی مربوط می‌شود، لزوم احترام به حقوق بشر است. شاید در نگاه اول فعالیت بانک‌های مرکزی مرتبط با حقوق بشر دانسته نشود اما به چند دلیل، بانکداری مرکزی ارتباط وثیقی با حقوق بشر دارد. نخست اینکه بانکداری مرکزی بر بخش قابل توجهی از حقوق اقتصادی بشر نظیر حق بر استاندارد زندگی سالم، حق بر مسکن، حق بر غذا و حق بر آشامیدنی سالم تأثیرگذار است. سیاست‌های بانک‌های مرکزی می‌توانند منجر به فقرزدایی شده و در تحقق بسیاری از حقوق بشر مؤثر باشند و از سوی دیگر می‌توانند منجر به گسترش و تعمیق فقر در جامعه شوند؛ دوم اینکه برخی از اقدامات بانک‌های مرکزی با حقوق اساسی و بنیادینی نظیر حق مالکیت ارتباط دارند. مثلاً سیاست‌های ارزی که صادرکنندگان را ملزم می‌کنند ارز حاصل از صادرات را به نرخ دولتی در بازار عرضه کنند، از منظر رعایت یا عدم رعایت حق مالکیت قابل بررسی هستند؛ سوم اینکه گاه سیاست‌های بانک مرکزی با اصول حقوق بشر نظیر اصل عدم تبعیض، اصل اعلام قبلی، اصل منفعت عمومی و سایر اصول مربوطه تعارض پیدا می‌کنند و این تعارضات باید در پرتو موازین حقوق بشر ارزیابی شده و قابلیت یا عدم قابلیت پذیرش آنها مشخص شود.

۴- مصونیت بانک‌های مرکزی در حقوق بین‌الملل

یکی از مباحث مهم در خصوص ارتباط بانکداری مرکزی و حقوق بین‌الملل، تعیین حدود و دامنه مصونیت بانک‌های مرکزی است. همان‌طور که اشاره شد، یکی از وظایف بانک‌های مرکزی، مدیریت ذخایر ارزی خارجی کشورهاست. بر این اساس، بانک‌های مرکزی معمولاً مبالغ قابل توجهی را نزد بانک‌ها و مؤسسات مالی کشورهای خارجی نگهداری می‌نمایند. در اینجا این پرسش مطرح است که آیا دارایی‌های خارجی بانک‌های مرکزی از مصونیت برخوردار هستند؟ آیا امکان استفاده از این دارایی‌ها برای اجرای آرای قضایی صادره علیه دولت‌ها وجود دارد؟ آیا قواعد حقوق بین‌الملل در این رابطه ثابت و ایستا بوده یا اینکه مشمول تحولاتی هستند؟ در ادامه به اختصار به این پرسش‌ها پاسخ داده خواهد شد.

الف) ذخایر خارجی بانک‌های مرکزی و ارتباط آن با موضوع مصونیت

در ابتدا و قبل از ورود به مباحث حقوق بین‌الملل لازم است این نکته توضیح داده شود که چرا بانک‌های مرکزی اقدام به نگهداری بخشی از دارایی‌های خود به صورت ذخایر ارزی نزد بانک‌های خارجی می‌نمایند. این امر دلایل متعددی دارد که به اختصار از قرار ذیل هستند. نخست اینکه بانک‌های

مرکزی به‌منظور تنوع بخشیدن به سبد دارایی‌های خود، بخشی از آنها را به‌صورت ذخایر ارزی نزد بانک‌های خارجی نگهداری می‌نمایند؛ به‌عبارت‌دیگر، بانک‌های مرکزی مانند هر بازیگر مالی دیگری تمامی دارایی‌های خود را به یک شکل یا به یک ارز نگهداری نمی‌کنند تا در صورت کاهش ارزش آن متحمل ضرر جدی نشوند. از این‌رو دارایی‌های خود را به ارزهای مختلف و نزد بانک‌های مرتبط با آن ارزها نگهداری می‌کنند تا از زیان‌های احتمالی جلوگیری کرده یا آنها را به حداقل برسانند؛ دوم اینکه بانک‌های مرکزی معمولاً وظیفه مدیریت نرخ ارز را نیز بر عهده دارند. انجام وظیفه مدیریت نرخ ارز نیازمند این است که این بانک‌ها ذخایر ارزی در اختیار داشته باشند و در صورت لزوم در بازار ارز مداخله نمایند؛^{۵۴} سوم اینکه بانک‌های مرکزی مسئولیت تسهیل پرداخت‌های بین‌المللی را نیز بر عهده دارند.^{۵۵} از این‌رو، نیاز به این دارند که منابع ارزی خارجی داشته باشند که با استفاده از آنها بتوانند پرداخت‌های بین‌المللی را انجام داده یا به شبکه بانکی کشور در انجام این پرداخت‌ها مساعدت نمایند. درنهایت، چهارمین دلیل نگهداری ذخایر ارزی توسط بانک‌های مرکزی این است که در برخی کشورها از جمله ایران، بانک مرکزی وظیفه مدیریت منابع صندوق ثروت ملی (صندوق توسعه ملی) را نیز بر عهده دارد و این منابع در قالب ارزهای خارجی هستند که لازم است با آنها سرمایه‌گذاری شده و سودی کسب شود. لذا بانک مرکزی ناگزیر از سپرده‌گذاری این منابع نزد بانک‌های خارجی است.^{۵۶}

یکی از قواعد شناخته شده حقوق بین‌الملل، مصونیت قضایی دولت‌ها و اموال آنان است. این امر بدان معناست که دولت‌ها حق ندارند به دعاوی علیه سایر دولت‌ها یا سازمان‌ها و نهادهای دولتی خارجی در دادگاه‌های داخلی خود رسیدگی نمایند. این اصل که ریشه در رویه قضایی دادگاه‌های کشورهای مختلف دارد^{۵۷}، در همه کشورها به رسمیت شناخته شده و در رابطه با محتوای کلی آن تردید و اختلاف نظری وجود ندارد؛ به‌عبارت‌دیگر، هیچ دولتی وجود ندارد که اصل مصونیت دولت‌ها را مورد قبول قرار

۵۴. تصویب‌نامه در خصوص وظایف بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران در راستای اجرای کامل سیاست‌های دولت برای خروج غیرتورمی از رکود مورخ ۱۳۹۳/۷/۲۶ بند (ب) از ماده ۱ «اصلاح ترکیب ترانزنامه بانک مرکزی و افزایش قدرت مداخله مؤثر در بازار ارز»، دسترسی در ۱۴۰۲/۰۵/۰۱.

<https://rc.majlis.ir/fa/law/show/965338>

۵۵. بند (ب) از ماده ۱۰ قانون پولی و بانکی کشور مقرر می‌دارد «هدف بانک مرکزی ایران حفظ ارزش پول و موازنه پرداخت‌ها و تسهیل مبادلات بازرگانی و کمک به رشد اقتصادی کشور است.»

۵۶. بند (ح) از ماده ۱۶ قانون احکام دائمی برنامه‌های توسعه کشور مصوب ۱۳۹۶/۱/۲۰.

57. Xiaodang Yang, *State Immunity and International Law* (Oxford: Oxford University Press, 2020), 34-27.

نداده باشد و آن را انکار نماید و اگر اختلافی وجود دارد، در رابطه با میزان و حدود این مصونیت است. به طور کلی بحث‌هایی که در رابطه با مصونیت دولت وجود دارد را می‌توان به سه دسته تقسیم کرد. نخست اینکه آیا مصونیت دولت‌ها مطلق است و شامل کلیه فعالیت‌های دولت می‌شود یا اینکه محدود بوده و فقط شامل اعمال حاکمیتی آنها می‌شود و اعمال تجاری را دربر نمی‌گیرد؛ دوم اینکه آیا مصونیت دولت‌ها صرفاً شامل رسیدگی قضایی و امور مرتبط با آن است یا اینکه اقدامات اجرایی را نیز دربر می‌گیرد؛ سوم اینکه آیا دولت‌ها در صورت نقض قواعد آمره حقوق بین‌الملل نظیر قواعد اساسی حقوق بشر، ارتکاب اعمال تروریستی، جنایات جنگی و غیره صلاحیت رسیدگی دارند یا خیر. از این سه بحث، مورد آخر ارتباط مستقیمی به بانک‌های مرکزی ندارد اما دو مورد اول برای بانک‌های مرکزی بسیار حائز اهمیت هستند و در ادامه به آنها پرداخته می‌شود.

ب) دامنه مصونیت ذخایر خارجی بانک‌های مرکزی

در خصوص اینکه آیا مصونیت بانک‌های مرکزی مطلق بوده و شامل کلیه فعالیت‌های آنها می‌شود یا اینکه محدود است و فقط شامل اعمال حاکمیتی آنها می‌شود باید اظهار داشت که در گذشته نظریه مصونیت مطلق غالب بود اما در حال حاضر، تقریباً در تمامی کشورها نظریه مصونیت محدود پذیرفته شده است و اعمال تجاری دولت‌ها مشمول مصونیت نمی‌باشد. برخی در این زمینه این‌گونه اظهار داشته‌اند که تاریخ تحولات مصونیت دولت را باید به‌عنوان حرکت از نظریه مصونیت مطلق به نظریه مصونیت محدود تفسیر کرد.^{۵۸} بر این اساس، این پرسش قابل طرح است که آیا نگهداری و مدیریت دارایی‌های ارزی خارجی توسط بانک‌های مرکزی یک فعالیت حاکمیتی است یا یک فعالیت تجاری است؟ در این رابطه سه دیدگاه قابل طرح است. دیدگاه نخست این است که برای اینکه مشخص شود نگهداری ذخایر ارزی بانک مرکزی عمل تجاری است یا خیر، باید به هدف بانک مرکزی از این کار توجه کرد. دیدگاه دوم این است که باید ماهیت عمل را مدنظر قرار داد. اگر ماهیت اعمالی که بانک مرکزی در این راستا انجام می‌دهد جزء اعمالی باشد که تاجران نیز برای کسب سود انجام می‌دهند، اعمال مزبور تجاری است و اگر ماهیت اعمال مزبور به‌نوعی باشد که تاجران آنها را انجام نمی‌دهند آنها را باید حاکمیتی تلقی کرد. دیدگاه سوم این است که اگر دارایی‌های خارجی بانک مرکزی در حساب‌های خود بانک مرکزی و برای اهداف آن نگهداری شوند، از مصونیت برخوردار خواهند بود و تفاوتی نمی‌کند که ماهیت اعمال مزبور چیست. این دیدگاه سوم به‌خصوص در قانون مصونیت دولت‌های خارجی آمریکا

58. Ibid, 6.

ذکر شده است^{۵۹} و قانون مزبور از اهمیت بسیار بالایی در بحث مصونیت بانک‌های مرکزی برخوردار است چراکه بخش اعظم ذخایر ارزی خارجی بانک‌های مرکزی نزد بانک‌های آمریکایی نگهداری می‌شود. البته در این خصوص که منظور از نگهداری دارایی‌ها در حساب‌های خود بانک مرکزی و برای اهداف بانک مرکزی نگهداری می‌شوند چیست، بحث و اختلاف‌نظر وجود دارد و گاه همین امر موضوع مناقشات حقوقی و قضایی قرار می‌گیرد که در یک پرونده مربوط به بانک مرکزی آرژانتین این مطلب به تفصیل مورد بحث قرار گرفت.^{۶۰} همچنین در پرونده مربوط به برخی دارایی‌های ایران در دیوان بین‌المللی دادگستری که مربوط به نقض عهدنامه مودت بین ایران و ایالات متحده آمریکا (منعده در سال ۱۹۵۵) بود و موضوع اصلی دعوی نیز دارایی‌های بانک مرکزی بود، بحث از مصونیت دارایی‌های خارجی بانک مرکزی نزد دیوان بین‌المللی دادگستری مطرح شد و این امکان وجود داشت که دیوان در این خصوص نظریه حقوقی خود را ابزار نماید اما با توجه به اینکه مبنای طرح دعوی بر عهدنامه مودت قرار گرفته بود و عهدنامه نیز تنها در صورتی قابل اعمال بود که بانک مرکزی یک شرکت محسوب شود، دیوان بر ماهیت حقوقی بانک مرکزی و موضوع شرکت بودن یا نبودن آن تمرکز کرد و موضوع قاعده عرفی مصونیت دولت را مورد بحث قرار نداد.^{۶۱}

در خصوص موضوع دوم یعنی اینکه آیا مصونیت بانک‌های مرکزی صرفاً از اقدامات قضایی است یا اینکه شامل اقدامات قضایی و اجرایی باید ابتدا مفهوم اقدامات اجرایی را روشن کرد. اگر مقصود از اقدامات اجرایی آن اقداماتی باشد که در راستای اجرای آرای قضایی انجام می‌شوند، نظیر توقیف و مزایده اموال در راستای اجرای احکام قضایی، تردیدی نیست که مصونیت دولت‌ها شامل آن نیز می‌شود و هر حکمی که در رابطه با مصونیت قضایی دولت‌ها وجود دارد در خصوص آن نیز جاری است؛ اما اگر مقصود آن دسته از اقدامات اجرایی باشد که بنا به دستورات مقامات اجرایی دولت‌ها در راستای وضع تحریم‌ها و نظایر آن انجام می‌شوند، باید اظهار داشت که این موضوع از جهت ماهوی موضوع بحث مصونیت واقع نمی‌شود بلکه موضوع بحث دیگری تحت عنوان تحریم‌ها و اقدامات متقابل در حقوق بین‌الملل قلمداد می‌شود. در ادامه این موضوع به‌عنوان آخرین بحث این مقاله به اختصار توضیح داده شده است و برخی از پرونده‌ها و تحولات حقوقی مربوط به آن توضیح داده شده است.

59. Foreign Sovereign Immunities Act (FSIA), 28 U.S.C. § 1611.

60. NML Capital v. Republic of Argentina, 699 F.3d 246 (2d Cir. 2012).

61. Daniel Franchini, "State immunity as a tool of foreign policy: the unanswered question of certain Iranian assets", *Va. J. Int'l L.* 60 (2019), 433.

ج) مصونیت بانک‌های مرکزی و اقدام متقابل در حقوق بین‌الملل فرض کنید یک دولت مثل ایالات متحده آمریکا یا مجموعه‌ای از دولت‌ها مثل اتحادیه اروپا حکم به مسدود نمودن اموال یک بانک مرکزی نزد بانک‌ها و مؤسسات مالی کشور خود داده‌اند. این مسدودی نیز به این دلیل انجام شده است که دولت‌های مسدودکننده بر این اعتقاد هستند که دولت یا بانک مرکزی هدف، یک سری تعهدات بین‌المللی خود را انجام نداده است و لذا به‌عنوان اقدام متقابل، اموال بانک‌های مرکزی یاد شده باید مسدود شده تا آن دولت‌ها و ادار به تجدیدنظر در رفتار خود و خاتمه دادن به نقض تعهد بین‌المللی خود شوند. آیا چنین اقدامی از منظر حقوق بین‌الملل صحیح است یا خیر؟ در این خصوص باید به چند مورد توجه داشت. نخست اینکه مسدود کردن دارایی‌های یک دولت خارجی، نقض حق مالکیت است که هم در حقوق داخلی تمامی کشورها مورد حمایت قرار گرفته است و هم در نظام حقوق بین‌الملل بشر به‌طور جدی حمایت شده است.^{۶۲} اما این بدان معنا نیست که دولت‌ها به‌هیچ‌وجه حق ندارند چنین کاری انجام دهند. در این رابطه دو دلیل وجود دارد: نخست اینکه مالکیت جزء حقوق مطلق نیست و در اسناد حقوق بشری ذکر شده است که به دلایل گوناگون از جمله نظم عمومی، سلامت عمومی و غیره می‌توان آن را محدود نمود.^{۶۳} دوم اینکه حتی اگر نقض مالکیت غیرقانونی باشد، می‌توان آن را به‌طور موقت و محدود و به‌عنوان اقدام متقابل انجام داد. اقدام متقابل در حقوق بین‌الملل به اقدامی گفته می‌شود که فی‌نفسه غیرقانونی است اما از آنجایی که در پاسخ به اقدام غیرقانونی یک دولت دیگر اتخاذ می‌شود، در صورت وجود یک سری شرایط خاص نظیر موقت بودن و قابل بازگشت بودن، قانونی تلقی می‌شود. در خصوص اقدامات متقابل، این بحث حقوقی مهم مطرح است که آیا دولتی که به‌طور مستقیم از اقدامات غیرقانونی یک دولت صدمه ندیده باشد، می‌تواند علیه آن دولت اقدام متقابل انجام دهد؟ آیا در مقابل نقض تعهدات عام‌الشمول دولت‌ها می‌توان اقدامات متقابل انجام داد؟ در این رابطه بحث‌های حقوقی مفصلی در رابطه با حقوق تحریم‌ها مطرح شده است که در این نوشته مجال

۶۲. به‌عنوان نمونه اعلامیه جهانی حقوق بشر ماده ۱۷، پروتکل اول کنوانسیون اروپایی حقوق بشر ماده ۱، کنوانسیون آمریکایی حقوق بشر ماده ۱۴ از این حق حمایت کرده‌اند.

۶۳. به‌عنوان نمونه ماده ۱۷ اعلامیه جهانی حقوق بشر اجازه محدودیت حق مالکیت به دلیل منابع عمومی را می‌دهد. بند ۱ ماده ۱۴ و ماده ۲۶ میثاق بین‌المللی حقوق مدنی و سیاسی اجازه محدودیت این حق در راستای منافع عمومی و به شرط عدم تبعیض را می‌دهند. ماده ۲۱ کنوانسیون آمریکایی حقوق بشر اجازه محدودیت این حق بر مبنای رفاه عمومی را صادر می‌کند.

پرداختن به آنها نیست^{۶۴} اما به‌طور کلی می‌توان گفت که در رابطه با برخی تعهدات عام‌الشمول که مربوط به صلح و امنیت بین‌المللی می‌شوند حق انجام اقدامات متقابل توسط تمامی دولت‌ها پذیرفته شده است.

د) نگاهی به آخرین تحولات حقوقی بین‌المللی مربوط به مصونیت بانک‌های مرکزی در رابطه با بانک‌های مرکزی، به‌تازگی در دو مورد بحث مسدودسازی دارایی‌ها بدون وجود آرای قضایی و با صدور دستورات اجرایی مطرح شده است که به آنها اشاره می‌شود. نخستین مورد به بانک مرکزی روسیه مربوط می‌شود که در تاریخ ۲۸ فوریه سال ۲۰۲۲ یعنی درست چهار روز پس از حمله روسیه به اوکراین، کشورهای اروپایی دارایی‌های بانک مرکزی روسیه نزد بانک‌ها و مؤسسات مالی خود را مسدود کردند و معاملات کلیه اتباع و اشخاص حاضر در قلمرو خود با بانک مرکزی روسیه و دولت آن را منع کردند.^{۶۵} حجم دارایی‌های مسدود شده بانک مرکزی روسیه بسیار بالا و در برخی گزارش‌ها حدود ۳۵۰ میلیارد دلار تخمین زده می‌شود.^{۶۶} در حال حاضر در خصوص اینکه در آینده چه اقدامی در خصوص دارایی‌های بانک مرکزی روسیه باید انجام شود تصمیم‌گیری نهایی به عمل نیامده است. با این حال، پیشنهادی در اتحادیه اروپا ارائه شده است که مفاد آن بدین شرح است که دارایی‌های مزبور در توقیف نگه داشته می‌شوند. کمیته‌ای برای سرمایه‌گذاری با آنها ایجاد شده و بدین ترتیب از این دارایی‌ها سودی حاصل می‌شود و سود مزبور صرف پرداخت خسارات جنگی به اوکراین خواهد شد. اصل دارایی‌ها تا زمانی که کل خسارات ناشی از جنگ به اوکراین پرداخته شود یا برای پرداخت آن توافقی حاصل شود در توقیف باقی خواهد ماند. نکته مهم در خصوص تحلیل این اقدام از منظر حقوق بین‌الملل این است که اصل دارایی‌های مزبور، برای پرداخت خسارت جنگی به اوکراین مورد استفاده قرار نخواهند گرفت چراکه اگر این کار انجام شود، موضوع از چهارچوب اقدامات متقابل خارج خواهد شد و مبنای حقوقی دیگری برای توجیه این اقدام وجود ندارد. توجیه اینکه اقدام متقابل همان‌طور که در بالا اشاره شد، اقدامی موقتی و قابل بازگشت است. این در حالی است که اگر اصل دارایی‌های مزبور به اوکراین پرداخت شود، قابل بازگشت بودن آن زیر سؤال رفته است؛ بنابراین، در پیشنهاد یاد شده به دقت این امر مورد توجه قرار گرفته و تلاش شده است تا اقدامات مزبور به نحوی باشند که با چهارچوب‌های حقوقی بین‌المللی موجود تطابق داشته باشند.

۶۴. ماساهی‌کو آسادا، تعریف و (عدم) مشروعیت حقوقی تحریم‌ها، ترجمه حمید قنبری، دسترسی در ۱۴۰۲/۰۵/۰۱، <https://ecoiran.com/>

۶۵. حمید قنبری، «سطح مصونیت بانک مرکزی در تحریم‌ها»، دنیای اقتصاد ۵۸۳۶ (۱۴۰۲)، ۱.

۶۶. همانجا.

دومین مورد از مسدودسازی دارایی‌های بانک مرکزی که اخیراً انجام شده است مربوط به بانک مرکزی افغانستان است. در آگوست سال ۲۰۲۱ طالبان در افغانستان قدرت را به دست گرفت. بانک مرکزی افغانستان حدود ۷ میلیارد دلار دارایی نزد فدرال رزرو نیویورک^{۶۷} داشت. هنگامی که انتقال قدرت در افغانستان رخ داد، فدرال رزرو نیویورک، حساب‌های بانک مرکزی افغانستان را به حالت تعلیق درآورد و به عبارت دیگر، اجازه صدور دستور پرداخت از محل آن حساب‌ها را لغو کرد. برحسب اظهارات مسئولان فدرال رزرو نیویورک، این بدان علت بود که آنها نمی‌دانستند در حال حاضر چه مقامی حق صدور دستور پرداخت از این منابع را دارد؛ به عبارت دیگر، در آن زمان هیچ تحریم یا دستور اجرایی و حتی دستور قضایی علیه بانک مرکزی افغانستان وجود نداشت اما فدرال رزرو نیویورک، در خصوص مالک واقعی این دارایی‌ها و نماینده مالک تردید داشت و این امر باعث شد که به صورت موقت حساب را به حالت تعلیق درآورد. در تاریخ ۱۱ فوریه سال ۲۰۲۲ رئیس‌جمهور آمریکا یک دستور اجرایی صادر کرد که فدرال رزرو نیویورک را مکلف می‌کرد این دارایی‌ها را به یک حساب دیگر منتقل کرده و آنها را توقیف نماید. لذا اکنون در فدرال رزرو نیویورک دو حساب برای بانک مرکزی افغانستان وجود دارد که یکی توسط خود بانک مرکزی افغانستان افتتاح شده است و دیگری بر اساس دستور اجرایی افتتاح شده است و وجوه در آن قرار دارد. در این دستور اجرایی قید شده بود که دارایی‌های مزبور قابل جابه‌جایی نیستند مگر اینکه در خصوص آن مجوزی صادر شود. مجوز مزبور همان روز توسط خزانه‌داری آمریکا (اداره کنترل دارایی‌های خارجی) صادر شد و مقرر شد که دارایی‌های مزبور باید به حساب‌های مشخص شده توسط اشخاص مشمول ماده ۲۵ (ب) قانون فدرال رزرو منتقل شوند. ماده ۲۵ (ب) قانون فدرال رزرو مقرر می‌دارد در مواردی که مقامات بانک یاد شده در خصوص نحوه هزینه‌کرد موجودی حساب‌های یک بانک مرکزی یا مقام پولی خارجی تردید دارند باید موضوع را از وزارت خارجه آن کشور استعلام نمایند.^{۶۸} به عبارت دیگر از آنجایی که این موضوع مرتبط با سیاست خارجی ایالات متحده آمریکا است و هر تصمیمی که در این خصوص اتخاذ شود می‌تواند بر مسائل سیاست خارجی ایالات متحده آمریکا و روابط آن با سایر کشورها تأثیر داشته باشد، بانک فدرال رزرو آمریکا از تصمیم‌گیری مستقل در این خصوص منع شده و باید مراتب را از وزارت امور خارجه آن کشور استعلام نماید و وزارت امور خارجه نیز در پاسخ اعلام می‌کند که چه اشخاصی می‌توانند دستور هزینه‌کرد از حساب‌های یاد شده را صادر نمایند. در این راستا

67. Federal Reserve

68. Federal Reserve Act, § 25(b)

وزارت خارجه ایالات متحده آمریکا فهرست اشخاصی که اجازه هزینه‌کردن از حساب‌های بانک مرکزی افغانستان را داشتند به بانک فدرال رزرو نیویورک اعلام کرد و آن اشخاص نیز تقاضا کردند که منابع مزبور به حسابی که به نام صندوق افغانستان نزد بانک تسویه بین‌المللی افتتاح شده بود واریز شود.^{۶۹}

ملاحظه می‌شود که در اینجا موضوع دارایی‌های خارجی بانک مرکزی به یک موضوع مهم دیگر حقوق بین‌الملل عمومی، یعنی شناسایی دولت‌های خارجی گره خورده است. ایالات متحده آمریکا هنوز طالبان را به‌عنوان حکومت رسمی (دوژوره) افغانستان شناسایی نکرده است. با این حال، یک سری اشخاص را برای در اختیار گرفتن بخشی از دارایی‌های خارجی آن کشور و هزینه‌کردن آن برای امور بشردوستانه واجد صلاحیت شناخته است. آیا این امر، مداخله در امور داخلی افغانستان تلقی نمی‌شود؟ آیا دولت آمریکا با این کار، اشخاص محدود یاد شده را جایگزین طالبان دانسته و آنها را حداقل به‌طور محدود واجد برخی از ویژگی‌های دولت دانسته است؟ آیا از منظر حقوق بین‌الملل عمومی، می‌توان توجیه یا محملی برای این اقدام پیدا کرد؟ اینها پرسش‌های مهمی است که هنوز در ادبیات حقوقی به آنها پرداخته نشده است اما به دلیل اهمیت آنها جا دارد که محققان و صاحب‌نظران حقوق بین‌الملل به آنها پرداخته و نظرات خود را در خصوص آنها ابراز نمایند.

جمع‌بندی و نتیجه‌گیری

اگرچه در نگاه اول، بانکداری مرکزی به‌عنوان یک فعالیت بانکی و مالی چندان نزدیک به مباحث حقوق بین‌الملل عمومی به‌نظر نمی‌رسد اما بررسی دقیق‌تر فعالیت‌های بانک‌های مرکزی و ابعاد بین‌المللی آنها نشان می‌دهد که مباحث حقوق بین‌الملل عمومی ارتباطی قوی و گسترده با بانکداری مرکزی دارند و لازم است صاحب‌نظران حقوق بین‌الملل توجه ویژه‌ای به این موضوع مهم داشته باشند. با ملاحظه مطالب مطرح شده در این مقاله روشن می‌شود که نخست کارکردها و فعالیت‌های بانک‌های مرکزی در دنیای معاصر به نحوی است که نمی‌توان بدون همکاری و مشارکت‌های بین‌المللی این کارکردها را انجام داد و نیاز به همکاری و تعامل بین‌المللی وجود دارد. دوم اینکه مفاهیم حاکمیت پولی و اصل عدم مداخله در امور داخلی دولت‌ها ایجاب می‌کند که راهکارهایی برای تعامل آگاهانه و ارادی بانک‌های مرکزی در موضوعات مربوط به فعالیت آنها یافت شود و حقوق بین‌الملل عمومی می‌تواند چهارچوب‌هایی را برای این همکاری‌ها مشخص نماید. سوم اینکه تحولات و پرونده‌های اخیر مربوط به

۶۹. قنبری، پیشین، ۱.

دارایی‌های خارجی بانک مرکزی، نیاز به توجه به اصول حقوق بین‌الملل عمومی در این رابطه را روشن‌تر کرده است و پرسش‌های مهمی در خصوص وضعیت دارایی‌های خارجی بانک مرکزی مطرح نموده که پاسخگویی به آنها جز از طریق بررسی اصول حقوق بین‌الملل عمومی میسر نیست و این امر، ضرورت تحقیق بیشتر در این خصوص را نشان می‌دهد.

فهرست منابع

الف) منابع فارسی
کتاب

- آسادا، ماساهیکو. تعریف و (عدم) مشروعیت حقوقی تحریم‌ها. ترجمه حمید قنبری. تهران: اکو ایران، ۱۴۰۲.
- السان، مصطفی. حقوق بانک مرکزی. تهران: انتشارات پژوهشکده پولی و بانکی، ۱۳۹۲.
- بالتازار، لورنت. از بال یک تا بال ۳. یکپارچگی بالاترین سطح مدل سازی ریسک در مقررات بانکداری. ترجمه علی حسن زاده و دیگران. چاپ اول. تهران، انتشارات جنگل، ۱۳۹۴.
- راهداری، حسین. تحلیل بنیادین بازار ارزها. تهران: انتشارات دنیای اقتصاد، ۱۴۰۰.
- مننجاک، تارا. بانکداری مرکزی، ثبات پولی و مالی: نظریه و عمل. ترجمه احمد عزیزی و فاطمه نوربخش. تهران: انتشارات پژوهشکده پولی و بانکی، ۱۳۹۷.

مقاله

- قنبری، حمید. «سطح مصونیت بانک مرکزی در تحریم‌ها». دنیای اقتصاد ۵۸۳۶ (۱۴۰۲): ۱-۵.
- قوانین و مقررات
- آیین‌نامه نحوه تأسیس و اداره مؤسسات اعتباری غیردولتی مصوب ۱۳۹۳/۱۰/۲۸ به پیشنهاد بانک مرکزی و شورای پول و اعتبار»، دسترسی در ۱۴۰۲/۰۵/۰۱،

<https://qavanin.ir/Law/TreeText/245674>

- آیین‌نامه تسهیلات و تعهدات کلان مصوب یک‌هزار و چهاردهمین جلسه شورای پول و اعتبار، دسترسی در ۱۴۰۲/۰۵/۰۱

<https://www.cbi.ir/page/9650.aspx>

- آیین‌نامه تسهیلات و تعهدات مرتبط مصوب یک‌هزار و یکصد و هجدهمین جلسه شورای پول و اعتبار، دسترسی در ۱۴۰۲/۰۵/۰۱

<https://www.cbi.ir/page/7532.aspx>

- «ترجمه اسناد بازل توسط بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران»، دسترسی در ۱۴۰۲/۰۵/۰۱
- <https://www.cbi.ir/showitem/16806.aspx>
- دستورالعمل محاسبه سرمایه نظارتی و کفایت سرمایه مؤسسات اعتباری مصوب یک هزار و دویست و سی و سومین جلسه شورای پول و اعتبار، دسترسی در ۱۴۰۲/۰۵/۰۱

<https://www.cbi.ir/page/17745.aspx>

- «دستورالعمل الزامات ناظر بر حاکمیت شرکتی در مؤسسات اعتباری غیردولتی مصوب یک هزار و دویست و سی و یکمین جلسه شورای پول و اعتبار»، دسترسی در ۱۴۰۲/۰۵/۰۱

<https://www.cbi.ir/showitem/16300.aspx>

- دستورالعمل الزامات ناظر بر حاکمیت شرکتی در مؤسسات اعتباری غیر دولتی مصوب یک‌هزار و دویست و سی و یکمین جلسه شورای پول و اعتبار، دسترسی در ۱۴۰۲/۰۵/۰۱

<https://www.cbi.ir/showitem/16300.aspx>

- سند صندوق بین‌المللی پول تحت عنوان «نگاهی به چهارچوب‌های قانونی، نهادی و نظارتی ورشکستگی بانک‌ها»، دسترسی در ۱۴۰۲/۰۵/۰۱

<https://www.mbri.ac.ir/userfiles/file/working%20paper/1392/MBRI9209.pdf>

- قانون پولی و بانکی کشور مصوب ۱۳۵۱/۴/۱۸

- تصویبنامه در خصوص وظایف بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران در راستای اجرای کامل سیاست های دولت برای خروج غیرتورمی از رکود مورخ ۱۳۹۳/۷/۲۶، دسترسی در ۱۴۰۲/۰۵/۰۱،
<https://rc.majlis.ir/fa/law/show/965338>

- قانون احکام دائمی برنامه‌های توسعه کشور مصوب ۱۳۹۶/۱/۲۰
ب) منابع انگلیسی
کتاب

- August, Ray. *International Business Law*. 6th ed. New York: Pearson Publishing, 2021.
- Bradlow, Daniel. "International Law and Operations of International Financial Institutions". In *International Financial Institutions and International Law*, edited by Daniel D. Bradlow and David B. Hunter, 1-30. London: Kluwer Law International, 2003.
- Brummer, Chris. *Soft Law and the Global Financial System*. Cambridge: Cambridge University Press, 2011.
- Daniel D. Bradlow & David B. Hunter (Editors). *International Financial Institutions and International Law*. London: Kluwer Law International, 2010.
- Howarth, D., & Loedel, P. *Monetary sovereignty: The politics of central banking in Western Europe*. London: Cornell University Press. 2003
- Lastra, Rosa. *International Financial and Monetary Law*. 3rd Ed. Oxford: Oxford University Press, 2020.
- Munro, J. *Currency Swaps: A Guide to Practice*. London: Palgrave Macmillan. 2019
- Stiglitz, Joseph. *The Euro; How a Common Currency Threatens the Future of Europe*. New York: W. W. Norton & Company, 2016.
- Terves, Tullio. "Monetary Sovereignty Today." In *International Monetary Law: Issues for the New Millennium*. edited by Giovanoli, Mario, 111-121. London: Oxford University Press, 2000.
- Yang, Xiaodang. *State Immunity and International Law*. Oxford: Oxford University Press, 2020

مقاله

- Goebel, R. J. Court of justice oversight over the European central bank: Delimiting the ECB's constitutional autonomy and independence in the OLAF judgment. *Fordham Int'l LJ* 29(2005): 610-645.
- Franchini, Daniel. "State immunity as a tool of foreign policy: the unanswered question of certain Iranian assets" *Va. J. Int'l L.* 60 (2019): 433-455.

اسناد بین‌المللی، قوانین و آرای قضایی

- Bank for International Settlements. "Issues in the Governance of Central Banks.": 2009.

Available at: <https://www.bis.org/publ/othp04.htm>

- Federal Reserve Act, § 25(b)
- Financial Stability Board. “*Guidance on Supervisory Interaction with Financial Institutions on Risk Culture and Supervisory Engagement on Risk Culture.*” Basel: Financial Stability Board, 2014. Available at: <https://www.fsb.org/wp-content/uploads/140407.pdf>
- Financial Stability Board. “*Key Attributes of Effective Resolution Regimes for Financial Institutions.*” Basel: Financial Stability Board, 2014. Available at: https://www.fsb.org/wp-content/uploads/r_141015.pdf
- Financial Stability Board. “*Principles for Sound Residential Mortgage Underwriting Practices and their Implementation.*” Basel: Financial Stability Board, 2012. Available at: https://www.fsb.org/2012/04/cos_120401/?page_moved=1
- Financial Stability Board, Principles for Sound Stress Testing Practices and Supervision (Basel: Financial Stability Board, 2009), <https://www.bis.org/publ/bcbs147.pdf>
- *Foreign Sovereign Immunities Act* (FSIA), 28 U.S.C. § 1611
- International Monetary Fund. *Code of Good Practices on Transparency in Monetary and Financial Policies.* Washington, D.C.: International Monetary Fund, 2000.
- International Monetary Fund. *Guidelines for Foreign Exchange Reserve Management.* Washington, D.C.: International Monetary Fund, 2016.
- *NML Capital v. Republic of Argentina*, 699 F.3d 246 (2d Cir. 2012).
- Tommaso Mancini Griffoli; Maria Soledad Martinez Peria; Itai Agur; Anil Ari; John Kiff; Adina Popescu; Celine Rochon, “*Casting Light on Central Bank Digital Currencies.*” IMF Staff Discussion Note No. SDN/20/10, June 2020. Available at: <https://www.imf.org/en/Publications/Staff-Discussion-Notes/Issues/2018/11/13/Casting-Light-on-Central-Bank-Digital-Currencies-46233>
- *Vienna Convention on the Law of Treaties* opened for signature on 23 May 1969, 1155 UNTS 331 (entered into force 27 January 1980).